

ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИТЕ
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ПОВЕЌЕДИМЕНЗИОНАЛНА АНАЛИЗА ЗА СИРОМАШТИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ПОВЕЌЕДИМЕНЗИОНАЛНА АНАЛИЗА ЗА СИРОМАШТИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИТЕ
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Скопје, 2017

СОДРЖИНА:

1. ВОВЕД	3
1.1 Позадина на анализата	3
1.2 Методолошки приод и аналитичка алатка	3
2. СИРОМАШТИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА – ЛИТЕРАТУРА И АНАЛИТИЧКА ДИСКУСИЈА	4
2.1 Развоен контекст	4
2.2 Четири димензии на сиромаштија	13
3. АНАЛИТИЧКИ ЗАКЛУЧОЦИ	23
3.1 Ранливи групи	23
3.2 Главни ограничувања	23
3.3 Аспекти за развоен контекст	24
4. Библиографија	26

ПОВЕЌЕДИМЕНЗИОНАЛНА АНАЛИЗА ЗА СИРОМАШТИЈАТА НА РМ

**ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИТЕ
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Издавач: Федерација на фармерите на РМ (ФФРМ)

Проект: „Институционална поддршка на ФФРМ“, подржан од We Effect

Автори: доцент. д-р Емељ Туна, м-р Билјана Петровска - Митревска

Публикацијата е подготвена од страна на професори на Факултетот за земјоделски науки и храна - Скопје и Федерацијата на фармерите на РМ

Координатор: м-р Билјана Петровска - Митревска

Организационен одбор: Благојче Најдовски и Стеван Орозовиќ

Фотографија: Благојче Најдовски

Превод од англиски на македонски јазик: Радомир Трајковиќ

Дизајн: Бригада дизајн

Печатница: Пропоинт

Испечатени примероци: 300

Проектот „Институционална поддршка на ФФРМ“

Федерацијата на фармерите на РМ заедно со We Effect (Шведски Кооперативен Центар) го реализираат проектот „Институционална поддршка на ФФРМ“. Со овој проект се воспоставува официјална соработка за поддршка на активностите на ФФРМ во земјата за подобрување на севкупното земјоделство и агробизнис клима, со додавање на вредност на значењето на земјоделците. Целта е да ги презентира активностите и ресурсите на располагање, со цел да се искористат за понатамошно подобрување на бизнисите во земјоделството и поттикнување на иницијатива за поголемо инволвирање на жените – фармери. Проектот е дел од програмата на We Effect (Шведски Кооперативен Центар) за Европа која вклучува земји од Западен Балкан (Албанија, Босна и Херцеговина, Косово и Македонија) и Молдавија.

Проектот опфаќа четири компоненти:

Компонента 1 – Организациски развој и градење на капацитети на ФФРМ

Компонента 2 – Пораст на достапноста на информациите и практична едукација (обука) помеѓу фармерите

Компонента 3 – Лобирање и заштита на интересите на фармерите

Компонента 4 – Јакнење на улогата на жените во земјоделството и руралниот развој

Очекуваните резултати од програмата се дека партнерите учесници во програмата ќе бидат зајакнати во изразувањето на ставовите и ќе испорачаат подобри и поквалитетни услуги на нивните членови и целните групи и на тој начин ќе придонесат за зајакнување на граѓанското општество во земјите вклучени во програмата.

1. ВОВЕД

1.1 Позадина на анализата

„Најсиромашните земји во Европа обично се оние што беа најтешко погодени од падот на социјалистичките економски системи. “Како таква, Македонија е земја во Југоисточна Европа и е една од најсиромашните земји во Европа (7 од 10 земји наведени во базата на податоци на Светскиот атлас). Земјата се здоби со независност во 1991 година како една од земјите произлезени од поранешна Југославија. Македонија нема излез на море, и се граничи со Србија, Бугарија, Грција и Албанија. Од осамостојувањето, земјата помина низ коренити економски реформи. Со текот на годините, економијата на земјата постепено се подобруваше благодарение на успешните политики што владата ги спроведуваше. Македонија има отворена економија, при што во последните години на трговијата отпаѓа 90% од БДП. Сепак, и покрај реформите, земјата има висока стапка на невработеност од 27,3% во 2015 година и висока стапка на сиромаштија. 72% од населението изјавиле дека „тешко си ја обезбедуваат живејачката“, според Светскиот атлас.

Ова укажува на потребата да се мапира општата состојба со сиромаштијата, да се идентификуваат ранливите и маргинализираните групи во земјата. Целта на овој извештај е да послужи како појдовна евиденција за утврдување на димензиите на сиромаштијата во Република Македонија. Оваа цел ќе ја постигнеме со користење на аналитичката алатка за повеќедимензионална сиромаштија како и на показателите и димензиите на сиромаштија на макро ниво (на ниво на држава) со цел да се опише социо-економскиот, еколошкиот, политичкиот и институционалниот контекст, со посебен осврт врз особеноста на сиромаштијата кај луѓето што живеат во руралните средини, кои се и целната популација на овој извештај.

Овој извештај го изработи Федерацијата на фармерите на Република Македонија во партнерство со Факултетот за земјоделски науки и храна при УКИМ во Скопје и во консултација со Македонската платформа против сиромаштија. Извештајот содржи краток опис на општите макроекономски показатели и услови во Република Македонија, со посебен осврт на руралните средини во земјата, краток опис на аналитичката алатка и на приодот, како и показатели на сиромаштијата на макро и на рурално ниво. Анализата е направена врз основа на мултидимензионалната алатка развиена од Шведската Интернационална Агенција за соработка (Сида) и е користена како алатка за развој на голем број на стратегија на меѓународни организации во делот на нивна интервенција за борба против сиромаштијата.

Бидејќи извештајот претставува прв обид да се опише ова важно прашање во Македонија, истиот се заснова на официјални извори на податоци, како што се Државниот завод за статистика (извештаи, пописи и сл.), Светска банка, извештаите на Европската Комисија, извештајот на „Фридом хаус“, извештајот на „Транспаренси интернешанал“, УНДП, анкетата на Центарот за истражување и креирање политики, НВО „Солидарност“, НВО Македонска платформа против сиромаштија, НВО Федерација на фармерите на Република Македонија, литературата и стратегиите поврзани со оваа тема како во однос на земјата така и во однос на регионот на Западен Балкан.

1.2 Методолошки приод и аналитичка алатка

Анализата е направена врз основа на мултидимензионалната алатка развиена од Шведската Интернационална Агенција за соработка (Сида) и е користена како алатка за развој на голем број на стратегија на меѓународни организации во делот на нивна интервенција за борба против сиромаштијата.

Аналитичка алатка за повеќедимензионална сиромаштија – четири димензии на сиромаштијата

1. РЕСУРСИ – немање пристап до или контрола врз ресурсите што може да се употребат за одржување на достоинствен животен стандард и подобрување на животот. Ресурсите може да бидат материјални и нематеријални – на пример, достоинствен **приход**, **капитал**, да се биде **образуван или обучен**, да се имаат **свирчни вештини**, да се биде **здрав**, **време и слободно време**, **општествени и семејни мрежи**, **брачна состојба** и сл.

2. МОЖНОСТИ И ИЗБОР – можноста да се развијат и/или употребат ресурсите за да се излезе од сиромаштијата. Пристапот до, на пример, **социјалните услуги** (вклучително и достапноста на услугите), до **инфраструктура**, до **капиталот**, до **земјата**, **социјалниот капитал**, или до **природните ресурси** влијае врз можностите и изборите.

3. МОЌ И ГЛАС – можноста луѓето информирани да ги изразат своите грижи, потреби и праваи да земат учество во одлучувањето за работи што се од нивен интерес. Моќта претставува односен концепт, кој ни овозможува подобро да ги разбереме социо-културните хиерархии и односи, при што родот е еден од таквите концепти, а тука спаѓаат и, на пример, возраста, кастата, класата, религијата, етничката припадност, расата / бојата на кожата, способноста/хендикепираноста и сексуалниот идентитет. Зајакнувањето на оние облици на дискриминација што се засноваат на ваквите економски и социо-културни односи може, во оваа смисла, да ја зголеми сиромаштијата на поединецот.

4. ЧОВЕКОВА БЕЗБЕДНОСТ – насилството и небезбедноста ја ограничуваат можноста поединците и групите да ги уживаат своите човекови права и да го најдат излезот од сиромаштијата.

2. СИРОМАШТИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА – ЛИТЕРАТУРА И АНАЛИТИЧКА ДИСКУСИЈА

2.1 Развоен контекст

Сиромаштијата е динамична. Луѓето запаѓаат и излегуваат од состојбата на сиромаштија. Ова значи дека не само што е важно да се разберат причините зошто некое лице е сиромашно и какви се можностите да излезе од сиромаштијата, туку подеднакво е важно да се знае и со какви ресурси располага лицето за да се спречи да не западне повторно во сиромаштија. Оттука, повеќедимензионалното разбирање на сиромаштија подразбира и запознавање со ризиците на коишто се изложени луѓето што живеат во или на работ на сиромаштија, како и увидување на начинот и степенот на ранливост на луѓето што живеат во сиромаштија. Луѓето што живеат во сиромаштија се исто така особено подложни на ризици од климатски промени и уништување на животната средина, како и на ризици од конфликти и немири, што само ја зголемува нивната ранливост. Во овој дел ќе извршине анализа на развојниот контекст: политичкиот и институционалниот контекст, економскиот и социјалниот контекст, еколошкиот контекст, како и контекстот на конфликти и мир.

▲ ПОЛИТИЧКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ

Во политичкиот и институционалниот контекст спаѓаат формалните институции, владеење на правото и човекови права, но и општествените норми и неформалните институции и структури на моќ.

Според Извештајот на ЕУ за Република Македонија за 2016 година, демократијата и владеењето на правото се под илустрирана закана, особено поради заробеност на државата, што влијае врз функционирањето на демократските институции и врз клучните сфери на општеството. Земјата страда од политичка култура на поделеност и од недостиг на капацитети за компромис.

Постои силно влијание на политиката врз правните институции и врз јавната администрација. Потребно е цврста политичка посветеност за да се гарантира независност на јавната администрација и почитување на начелата на транспарентност, заслуги и правична застапеност.

Корупцијата и постојаната преовладува во многу области, и сè уште е сериозен проблем за Република Македонија.

Слободата на изразување и солидарноста со медиумите и постојаната сериозна предизвик во сегашната политичка клима.

Сè уште се вовлекуваат патријархалните структури и традиционалните општествени норми, што се огледа во ниската стапка на вработеност на жените, малиот удел на жени соопственици на имот, особено во руралните средини, како и општеството на жените во одлучувањето.

Најтрадиционалните општествени норми се видливи токму во руралните средини, и руралните жени, коишто водат мачен живот, имаат ограничена понуда на јавни услуги и живеат во сиромашни услови, најверојатно ќе ги напуштаат селата, освен ако не се понудат нови економски прилики и можности за вработување.

Преглед на политичкиот и институционалниот развој

Политиката во Република Македонија се одвива во рамките на парламентарната репрезентативна демократска република со премиерот како шеф на владата, како и во рамките на повеќепартискиот систем. Извршната власт ја врши владата. Законодавната власт ја има парламентот. Правосудството е независно од законодавната и извршната власт. Во моментот, креаторите на политичкиот живот во Република Македонија се двете најголеми македонски политички партии (Социјалдемократски сојуз на Македонија СДСМ и Внатрешна македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство ВМРО-ДПМНЕ) и четирите албански партии (Демократска унија за интеграција ДУИ, Демократска партија на Албанците ДПА, Алијанса за Албанците и Беса). Сите имаат свои пратеници во Собранието. Заложбите на Македонија во изминатите години да ја зголеми вклученоста на жените покажуваат позитивно поместување, но резултатите посочуваат дека сè уште постои простор да се работи на ова прашање. После усвојувањето на Законот за избори во 2006 година, бројот на собраниските места на национално ниво ја достигна критичната бројка од 30%, иако препораката на Советот на Европа беше застапеноста да се зголеми на 40%. Мора да се напомене дека благодарение на зголемениот број на жените во највисокото претставничко тело, голем број прашања беа дискутирани и ревидирани во однос на родовата еднаквост.

Што се однесува до политичките критериуми, земјата се соочуваше со продолжетокот на најтешката политичка криза од 2001 година. Според Извештајот на ЕУ за Република Македонија за 2016 година, демократијата и владеењето на правото се под постојана закана, особено поради заробеност на државата, што влијае врз функционирањето на демократските институции и врз клучните сфери на општеството. „Земјата страда од политичка култура на поделеност и од недостиг на капацитети за компромис.“ На 20 јули и на 31 август 2016 година, лидерите на четирите најголеми политички партии (СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ, ДУИ и ДПА) се согласија да го спроведат Договорот од Пржино, што подразбираше и одредување на 11 декември 2016 година како датум за предвремените парламентарни избори, и давање поддршка за работата на Специјалното јавно обвинителство. Тие исто така ги потврдиле и своите заложби за спроведување на „Итните реформски приоритети“. Меѓупартиската состојба остана крвка. Ревидирањето на Охридскиот рамковен договор, кој стави крај на судирот во 2001 година и ја дава рамката за меѓупартискиот соживот, сè уште треба транспарентно и инклузивно да се заокружи, се вели во Извештајот на ЕУ за Република Македонија за 2016 година како главен заклучок¹. (Повеќе во делот за човечка безбедност.)

¹ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

Јавната администрација (ЈА), како државен апарат преку кој се спроведуваат политичките одлуки, долго време се сметаше за составен дел на владиниот персонал. Македонија се обврза да спроведе реформи во јавната администрација (РЈА) поради важноста да се има независна и професионална администрација, за да се овозможи функционална демократија и пазарна економија во државата. Покрај тоа, РЈА се едни од клучните реформи со кои се условува пристапувањето на Македонија во ЕУ, што дополнително ја поттикнува владата да продолжи со реформите.

Согласно Извештајот на ЕУ за Република Македонија за 2016 година, земјата е умерено подготвена со реформите на својата јавна администрација. Во текот на изминатата година се бележи одреден напредок, иако ограничен. „Се започна со спроведувањето на новата законска рамка за управување со човечките ресурси. Но, не се покажани доволно заложби за спроведување на препораките на Комисијата од 2015 година. Неэффективни линии на одговорност, употребата на јавниот сектор како политички инструмент, наводите за вршење притисок врз вработените во јавниот сектор, како и наводната политизација на администрацијата во изборната година и понатаму се причина за загриженост. Во следната година, земјата треба да се фокусира на конкретни области: да одговори на сериозната загриженост за политизација на јавната служба; да овозможи целосно спроведување на начелата на отчетност, транспарентност и заслуги (како што е предвидено со „Итните реформски приоритети“, како и со закон); да усвои стратегија за реформи на јавната администрација и програма за реформи во јавната финансиска контрола, со кои ќе се решат утврдените слабости, вклучително и транспарентност на буџетот“, се вели во Извештајот на ЕУ за Република Македонија за 2016 година како главен заклучок².

► Проблеми со владеење на правото, правосудниот систем и механизми за отчетност и корупција

Судството е третата гранка на власт во Република Македонија. Според Уставот на земјата, судовите се автономни и независни. Собранието е тоа што ги назначува и разрешува судиите на предлог на Судскиот совет на Република Македонија без ограничување на времетраењето на нивните мандати. Судската власт во Република Македонија ја вршат Врховниот суд на Република Македонија, апелационите судови и судовите на прва инстанца. Според новата структура на правосудниот систем воведена во 1996 година, постојат 27 судови на прва инстанца, 4 апелациони судови и Врховниот суд на Република Македонија.

„Властите на ја покажаа потребната политичка волја за ефективно да одговорат на постојните прашања утврдени со „Итните реформски приоритети“. Пречките на кои наидува новооснованото Специјално јавно обвинителство посочуваат на потребата ефективно да се надмине недостатокот на независноста во судството и да се спречи селективната правда“, се вели во Извештајот на ЕУ за Република Македонија за 2016 година како главен заклучок³.

Во Република Македонија, Државната комисија за спречување на корупција е главната институција одговорна за спречување на корупцијата. „Транспаренси интернешанал“,

глобалната антикорупциска организација, на 25 јануари 2017 година го објави 22-от годишен Индекс за перцепција на корупцијата. Индексот ги рангира 176-те земји и територии според степенот на корупција во јавниот сектор. Индексот за перцепција на корупцијата е водечкиот светски показател за корупцијата во јавниот сектор; со него се врши годишен преглед на релативниот степен на корупција по пат на рангирање на земјите од светот. Македонија се најде на 90. место, со 37 бодови, што посочува на сериозен проблем со корупција во земјата. Од „Транспаренси интернешанал“ нагласија дека резултатите за индексот за перцепција на корупцијата во 2016 година покажуваат дека постојат изразени знаци на предупредување дека светот се движи кон ограничување на слободата, вклучувајќи го и просторот за граѓанското општество, што може да има негативни последици и по борбата против корупцијата⁴. Што се однесува до борбата против корупцијата, земјата покажува одредено ниво на подготвеност. Корупцијата и понатаму преовладува во многу области, и продолжува да претставува сериозен проблем. Според ЕУ, развиени се законската и институционалната рамка, но структурните недостатоци на Државната комисија за спречување на корупција и политичкото мешање во нејзината работа го минимизираа учиниот на изминатиот труд. „Сè уште е потребно да се постигне убедлива историја на успешност, особено за случаите на корупција на високо ниво. Во борбата против организираниот криминал, земјата има остварено одредено ниво на подготвеност. Законската рамка е во најширока смисла усогласена со европските стандарди, и разработени се соодветните стратегии. Но, дополнително треба да се развие капацитетот за спроведување на законите за истражување на финансискиот криминал и за конфискување на имот. За да се надминат недостатоците наведени погоре, во наредните години земјата треба да обрне особено внимание на следново: да покаже реална политичка волја така што ќе им ја обезбеди неопходната автономија, специјализиран персонал и опрема на полициските органи, и јасно ќе ги дефинира специфичните цели и показатели за мерење на постигнувањата и неуспехите; да го ревидира статусот и составот на Државната комисија за спречување на корупција (ДКСК) со цел иста да работи потранспарентно, според заслуги и независно од политичките партии; да ја зголеми јавната свест и доверба во борбата против корупцијата така што ќе ја зголеми видливоста на антикорупциските мерки и на постигнатите резултати; да постигне веродостојна историја на успешност во борбата против корупцијата на високо ниво, вклучувајќи го и повратот на средствата (како што е наведено во „Итните реформски приоритети“); да спроведе ефективна законска рамка за заштита на укажувачи, согласно европските стандарди (како што е наведено во „Итните реформски приоритети“) и препораките на Венецијанската комисија“, се вели во Извештајот на ЕУ за Република Македонија за 2016 година како главен заклучок⁵.

► Слобода на изразување и здружување

Што се однесува до слободата на печатот, Република Македонија се смета за делумно слободна, според „Фридом хаус“. Уставот ја гарантира слободата на печатот. Но, македонските медиуми се предмет на политички притисоци и малтретирање, што доведува со самоцензура. Во октомври 2016 година, владата донесе нацрт закон за забрана на емитување и реобјаву-

² РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

³ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

⁴ http://www.transparency.mk/index.php?option=com_content&task=view&id=1225&Itemid=57

⁵ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

вање на содржините од прислушувањето, што наиде на остра критика од независните набљудувачи и од опозицијата. Пристапот до интернетот е неограничен. Просторот за слободни приватни разговори се стесни после уверливите наводи на опозицијата за масовно прислушување од страна на власта и следење на приватните граѓани, новинари, политичари и верски водачи⁶. Истото мислење го дели и ЕУ. **Слободата на изразувањето и состојбата со медиумите и понатаму се сериозен предизвик во сегашната политичка клима. Во оваа област не се забележа напредок во поголемиот дел од изминатата година. Властите сè уште не ги обелоденија меродавните бројки за владиното рекламирање, кое може да претставуваат алатка за влијање врз радиодифузерите. Сè уште недостасува урамнотежено и разновидно известување од страна на главните медиуми, иако се појавија одредени знаци на охрабрување во текот на летото, во смисла на известувањата од страна на јавниот радиодифузер и на некои приватни канали⁷. Невладините организации (НВО) начелно делуваат слободно, но се често поларизирани долж политички линии. Немањето ресурси вовладиното Одделение за соработка со НВО го оневозможува спроведувањето на Стратегијата за соработка помеѓу владата и граѓанското општество, според ЕК⁸.**

► Родова еднаквост

Што се однесува до еднаквоста меѓу жените и мажите, Стратегијата за еднаквост и недискриминација 2016-2020 беше усвоена во јуни 2016 година, но малку беше направено за ефективно промовирање на родовата еднаквост. **Сè уште се провлекуваат патријархалните структури и традиционалните општествени норми, што се огледа во ниската стапка на вработеност на жените, малиот удел на жени сопственици на имот, особено во руралните средини, како и отсуство на жените во одлучувањето.** Степенот на освестеност за родовата дискриминација е релативно низок во руралните средини, што го попречува реализирањето на другите активности поврзани со родовата еднаквост, како што е еднаквата застапеност во политиката, економијата и правична распределба во општеството и дома. (Повеќе во делот за човекова безбедност).

Најтрадиционалните општествени норми се видливи токму во руралните средини, и руралните жени, коишто водат мачен живот, имаат ограничена понуда на јавни услуги и живеат во сиромашни услови, најверојатно ќе ги напуштат селата, освен ако не се понудат нови економски прилики и можности за вработување. Но, земјоделството, како една од основните рурални дејности, не смее да се запостави. Наместо тоа, треба да се преземат мерки за подобрување на статусот на жените фармери и истите треба повторно да се заинтересираат за земјоделската дејност. Конечно, за сето ова да се случи, потребно е да дојде до промени и во политиките така што да се овозможи повеќе жени да си ги искажат своите потреби и да земат значајно учество во одлучувањето, како на локално така и на централно ниво. Особено треба да се зајакнат механизмите за учество на локално ниво, бидејќи руралните жени и мажи покажаа недоволна свест и ограничена доверба дека некој ќе ги слушне нивните размислувања, а уште помалку дека истите би биле земени предвид при локалното планирање и одлучување.

⁶ <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/macedonia>

⁷ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

⁸ <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/macedonia>

▲ ЕКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛЕН КОНТЕКСТ

Во економскиот и социјалниот контекст спаѓаат пазарниот развој, синцирот на вредности, пристапот до пазарот, Законот за земјиштето, микро-финансирањето (вклучувајќи го и финансирањето на домувањето), осигурувањето, и демографскиот развој во руралните средини.

► Економски развој

Според проценките на Државниот завод за статистика, стапката на пораст на бруто домашниот производ (БДП) во четвртиниот квартал од 2016 година изнесуваше 2,4%. После падот на реалниот производ во 2012 година, економијата забележа стабилна стапка на пораст, со просек од 3,4% помеѓу 2013 и 2015 година. Од 2012 година, потрошувачката на домаќинствата стана сè позначаен чиниел на растот, додека пак инвестициите и трговскиот биланс се покажаа неслабилни. Градежниот сектор беше најбрзо растечката индустрија во овој период. Во 2015 година, реалниот БДП се покачи за 3,7%, поттикнувајќи од домашната потрошувачка и нејно извозот. Стапката на активност стигнаше во изминатите години, со околу 70% од работоспособното население (20-64 години). Стапката на вработување се покачи незначително – само 52% од работоспособното население беше вработено во 2015 година. Со оглед на ниската стапка на учество на жените, родовиот јаз е сè уште значаен, при што жените бележат помало вработување (42%) одошто мажите (62%).

Следниве се најважните области за економскиот развој и социјалниот контекст, особено во однос на родот:

- Да се обезбедат информации и законски и политички рамки за поддршка на родовата еднаквост и оснажување на жените.
- Да се овозможи пристап до инфраструктурата и до јавните услуги, особено за руралните жени.
- Да се подобри пристапот до општините и специјалните здравствени услуги за жените.
- Да се подобри пристапот до образование и дейските установи со цел овозможување на (не само економско) зајакнување на руралните жени.
- Да се олесни економското оснажување на жените.
- Да се вклучат руралните жени во одржливо земјоделство и рурален развој.
- Да се поддржи политичко учество на жените, во смисла на активно ангажирање во локалните развојни политики и процеси на одлучување.

Според проценките на Државниот завод за статистика, стапката на пораст на бруто домашниот производ (БДП) во четвртиот квартал од 2016 година изнесуваше 2,4%. **Економската експанзија се забрза во 2015 година, но забави во 2016 година во контекст на политичката криза.** После падот на реалното производство во 2012 година, економијата забележа стабилна стапка на пораст, со просек од 3,4% помеѓу 2013 и 2015 година. Од 2012 година, потрошувачката на домаќинствата стана сè позначаен чинител на растот, додека пак инвестициите и трговскиот биланс се покажаа нестабилни. Градежниот сектор беше најбрзо растечката индустрија во овој период. Во 2015 година, реалниот БДП се покачи за 3,7%, поттикнат од домашната потрошувачка и нето извозот. Свкупните инвестиции останаа рамномерни, и покрај големото трошење во јавната инфраструктура. Растот го изгуби својот замав во првата половина на 2016 година, со просек од 2,1% од година во година. Стопанскиот развој трпи поради слабото и нерамномерно спроведување на законите. Ниското корпоративно оданочување и поедноставувањето на регулаторните барања се каменот темелник на владините политики за помош на стопанството⁹. **Стапката на активност стагнираше во изминатите години, со околу 70% од работоспособното население (20-64 години). Стапката на вработување се покачи незначително – само 52% од работоспособното население беше вработено во 2015 година. Со оглед на ниската стапка на учество на жените, родовиот јаз е сè уште значаен, при што жените бележат помало вработување (42%) одошто мажите (62%).** Неформалната економија бележи голем, но сè помал удел во вработувањето. Околу 20% од вработеноста во 2015 година беше дел од неформалната економија, бележејќи пад од 28,6% во 2008 година. Неформалното вработување главно се однесува на младите работници и долгорочно невработените. За да го надмине проблемот, владата воведе програма за ослободување од или намалување на социјалните придонеси за нововработените пријавени невработени лица за период до пет години. Програмата беше продолжена за уште една година¹⁰. Според податоците од 2010 година достапни во Евростат, со 43,2%, Република Македонија е на врвот на листата на европските земји според бројот на жители што не остваруваат доволен приход за нормално живеење или каде што ниту еден член на домаќинството не е вработен. Впечатливо е што во Македонија преовладува население кое е материјално тешко погодено и нивните приходи не им овозможуваат да водат нормален живот¹¹. **Македонија има разработено нормативна рамка со која треба да се овозможи заштита на социјалните права на граѓаните и остварување на уставните заложби на Република Македонија како социјална држава. Но, само по себе, функционирањето на системот не е доволно.**

Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија беше усвоена во 2010 година и претставува еден од клучните стратешки документи кои се однесуваат на политиката за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во земјата. Во неа се опфатени следниве области: вработување и пазар на труд, сиромаштија и социјална дискриминација, здравство, долгорочна грижа, образование, социјална заштита, транспорт, комуникација и домување. Посебен акцент се става врз заштита на децата и врз еднакви можности меѓу мажите и жените, а пак

дополнителен фокус се става и врз зголемување на чувствителноста на јавноста кон областите наведени во Стратегијата, а истовремено се потенцира одговорноста на институциите надлежни за преземање дејствија и мерки. Истовремено е потребно и нивно приспособување кон потребите и барањата на населението и започнување на системски промени насочени кон остварување на целите на Стратегијата. Во Стратегијата исто така се споменува и земјоделството во рамките на развојните програми за економско јакнење на младите и жени фармери, за нивно едуцирање и подобрување на положбата на одредени малцинства – малолетнички бракови, многудетни семејства, Јуруци кои живеат на голема оддалеченост од поголемите населби во општината, дополнителен проблем на пренесување на сиромаштијата и исклученоста. Во тој поглед, потребно е да се креираат конкретни мерки за овие ранливи групи, особено во насока на нивно информирање за можностите за социјална заштита. Во однос на невработеноста на жените Албанки, Турчинки, Јуручки и други потребно е да се работи на подигање на свеста кај ова население, а особено во руралните средини, каде што владеат традиционалните ставови и вредности во однос на вработењето на жените надвор од нивниот дом. Потребно е да се работи на економското јакнење на жените во руралните средини¹². Она што е позитивно е дека државните финансиски програми во земјата се насочени кон поголемо учество на жените и нивен полесен пристап до средствата. На пример, во земјоделскиот сектор, регулативата за поддршка на земјоделството и руралниот развој од ИПАРД програмата го поттикнува учеството на жените така што на жените кои земаат грантови од владата заради модернизирање на земјоделското производство им доделува дополнителни 10 бода во споредба со мажите фармери. Можностите за остварување на финансиската помош се уште поголеми (20 дополнителни бода) за жените апликанти на возраст меѓу 18 и 40 години, како и на регистрираните фармери и оние што живеат во далечни и сиромашни подрачја во државните финансиските програми за земјоделство. Применетиот метод на спроведување на политиката за рурален развој резултираше со зголемување од 18% на 20% на корисниците на финансиската поддршка што се обезбедува преку ИПАРД и државната Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој¹³. **Во однос на наследување на имотот, доминантната традиција во заедниците налага само мажите да може да го наследат имотот.** Ова особено важи за руралните средини каде што земјоделството е претежна дејност. Ретко кога жените, и тоа обично вдовици, поседуваат имот на свое име. Поголемиот дел од нив не гледаат ништо дискриминирачко во ваквата традиција. Го прифаќаат тоа како нешто нормално, и се придржуваат до традицијата. Се смета дека доколку жената наследи некој имот, истиот ќе се пренесе во друга кука кога ќе се мажи; а вака, имотот останува во семејството. Традицијата налага дури и кога на жената ќе ѝ се понуди некој имот, таа тоа треба да го одбие.

► Можности за жените за еднаков пристап

Препораките се поделени во 7 главни области на интерес.

1. Да се обезбедат информации и законски и политички рамки за поддршка на родовата еднаквост и оснажување на жените.
2. Да се овозможи пристап до инфраструктурата и до јавните услуги, особено за руралните жени.

⁹ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

¹⁰ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

¹¹ <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc100>

¹² http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/revidirana_str_siromastija.pdf

¹³ <http://www.mzsv.gov.mk/?q=node/963>

3. Да се подобри пристапот до општите и специјалните здравствени услуги за жените.
4. Да се подобри пристапот до образованието и детските установи со цел овозможување на (не само економско) зајакнување на руралните жени.
5. Да се олесни економското јакнење на жените.
6. Да се вклучат руралните жени во одржливото земјоделство и рурален развој.
7. Да се поддржи политичко учество на жените, во смисла на активно ангажирање во локалните развојни политики и процеси на одлучување

► **Можности и предизвици за додавање вредност за задругите¹⁴**

Постојат неколку темелни столба во задругарското движење и тие се предусловот за нивниот успех.

1. Државата да го промовира, олесни и да создаде соодветна средина за развојот на задругите како елемент на земјоделскиот раст, без да интервенира во управувањето и задачите на задругите, туку да го помогне нивното работење и да воведо закони во нивна полза.
2. Развојот на задругите е единствен израз на потребите и одлучноста на фармерите, и истиот не се наметнува или промовира од страна на некои политички и/или економски интереси на фактори надвор од фармерското движење.
3. Мора јасно да се каже дека НЕ сите фармерски групи се или може да бидат задруги. Задругата претставува економско претпријатие кое мора да создава приходи, мора да се управува од стручни раководители, и мора да се состои од образувани и посветени членови.
4. Пред да се регистрира задруга, мора да се провери дали сите членови поминале доволно обука, дали ги сфаќаат и прифаќаат своите права и одговорности, и дали групата постигнала достаточено ниво на организациска зрелост.
5. Да се забрани создавањето на псевдо-задруги чијашто единствената цел е да се добијат физички средства (опрема, репроматеријали, кредити и сл.). Овие групи треба да се опфатат со други организациони облици, а не задруги.
6. Да се почитуваат меѓународните начела и вредности за задругите, а коишто изречно се наведени во законските акти кои се однесуваат на нив, и истите мора да се почитуваат од раководството.
7. Конечно, од суштинска важност е промовирање на женското членство и нивно еднакво ползување од и учество во одлучувањето.

¹⁴ Интервју со Марсело Дуњак, Заменик регионален директор на Евроазијскиот регион на „Ви ефект“ – Шведска, дадено во 2016 година за регионалното земјоделско списание „Тока име“ наменето за Албанија, Македонија и Косово, под наслов „Не постои ниту еден друг економски модел кој ја промовира демократијата, и во теорија и во пракса, како задругите“

► **Демографскиот развој во руралните средини**

Според податоците од Државниот завод за статистика, во Република Македонија бројот на живородени бебиња во урбаните средини во 2015 година изнесуваше 13.357, или 57,9% од вкупниот број живородени, во споредба со 9.718 или 42,1% живородени во руралните средини. По региони, Скопскиот Регион зема најголем удел од вкупниот број на живородени бебиња, 34,9%, а пак Источниот Регион има најмал удел, 6,9%. Просечната возраст на мајките за сите живородени деца изнесува 29,4 години во урбаните средини и 27,7 години во руралните средини. Просечната возраст на прворотките изнесува 28,0 години во урбаните средини и 25,3 години во руралните средини. Мајките од руралните средини се 2,7 години помлади при првото раѓање одошто мајките од урбаните средини. Бројот на умрените лица во урбаните средини изнесуваше 12.462, или 60,9% од вкупниот број на умрените, во споредба со 7.999 или 39,1% во руралните средини. По региони, Скопскиот Регион зема најголем удел од вкупниот број на умрените лица, 28,5%, а пак Североисточниот Регион има најмал удел, 8,5%. Во урбаните средини имаше 116 случаи на смрт кај новороденчиња, и 82 во руралните средини. Просечната возраст на умирање изнесува 72,4 години во урбаните средини и 73,2 години во руралните средини. Урбаните средини придонесуваат со 34,2% за природниот прираст, додека пак руралните средини учествуваат со 65,8%. Пелагонискиот, Источниот и Вардарскиот Регион бележат негативен природен прираст. Податоците за внатрешните миграции (во границите на истиот регион) покажуваат дека доминантен облик на преселби се од руралните во урбаните средини, со 34,0%. Преселбите од руралните во урбаните средини, на регионално ниво, биле највисоки во Североисточниот Регион, со 42,4% од вкупните миграции, додека пак за Полошкиот Регион се карактеристични преселбите меѓу руралните средини, на кои отпаѓаат 61,0% од вкупните миграции во овој регион. Надворешната нето миграција е највисока во Скопскиот Регион, 1.700 иселеници, додека пак е најниска во Југозападниот регион, 57 иселеници.

▲ **ЕКОЛОШКИ КОНТЕКСТ**

Во еколошкиот контекст спаѓаат влијанието од климатските промени (тековно и идно), управување со природните ресурси, води, и управување со отпадот.

► **Климатски промени**

Во овој контекст спаѓаат влијанието од климатските промени (тековно и идно), управување со природните ресурси, води, и управување со отпадот.

Земјоделското производство е негеливо поврзано со климата, што го прави да биде еден од економските сектори кои се најмногу чувствителни на клима. Во земјите како што е Република Македонија, ризициите од климатските промени во земјоделскиот сектор се големи.

Руралното сиромашно население, особено фармериите, се најпогодени од климатските промени поради нивната поголема зависност од земјоделството, нивната релативно послаба моќ да се приспособат, како и високиот процент од приходот што го трошат на храна.

Најранливи се одредени култури: чиченица, како најважна житарка, насекаде распространета; грозје, домашно, како најтипични култури за подрачјето на Јужната Долина на Вардар и за Југоисточниот Регион на Македонија; луцерка, како најважна добиточна култура во Овчепопскиот и Битолскиот регион; и јаболката, како најзначајно овошје за Преспанскиот регион; како и добитокот, со појавата на нови болести.

Поради негатавните влијанија на климатските промени, како што се покачената температура на воздухот, јачина на сончевото зрачење, појавата на бранови, обилни врнежи, појава на жраг и недостиг на дожд во сезоната на растање, проследено со долги суши, фармериите во Македонија се соочуваат со сериозни проблеми при справувањето со нив.

Она што е предизвик во справувањето со климатските промени е процесот во кој фармериите треба своите средства да ги вложат во приспособување на производството кон оваа појава, но за што е потребна и голема поддршка од јавната свест и заеднички ангажман, соработка и координација на сите меродавни институции.

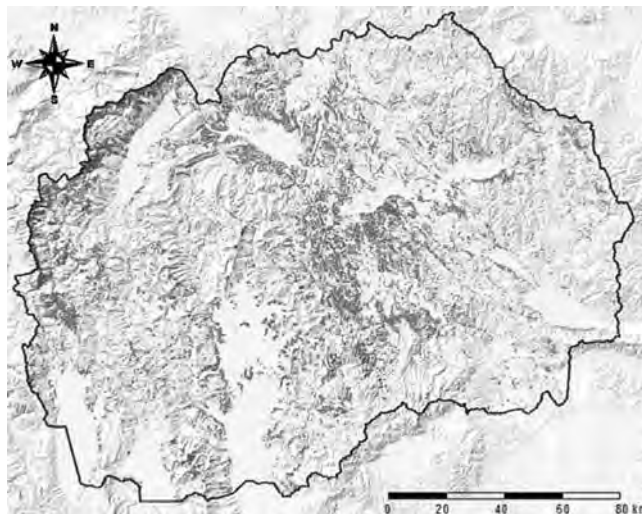
Загадувањето на воздухот е еден од најголемите проблеми во урбаните средини, особено во зимскиот период.

Колебливоста на климата е веќе зголемена во Република Македонија. Во земјата доаѓа до појава на високи температури, поплави, земјотреси, свлечишта, а особено не високи температури и поплави. Македонија е земја со висока изложеност на најразлични природни непогоди, а особено: поплави, суши, екстремни температури, пожари и земјотреси. Една од природните непогоди кои во изминатите три-четири години (2013, 2014, 2015 и 2016) ја поаѓаа територијата на Република Македонија се поплавите и поројните дождови, кои настануваат при силно невреме, со краткотрајни, но обилни дождови, проследени со силни ветрови. Најголемите последици од оваа појава се манифестираат во Тетово, Скопје, Струмица и Пелагонија.

Речните поплави се јавуваат во сливните подрачја на реките Вардар, Црна, Треска, Струмешница, Пчиња, Лепенец, Брегалница. Поплавите од 1962 и 1979 година предизвикаа економски губитоци од приближно 7% од БДП годишно, додека пак губитоците од поплавата во 1994 година изнесуваа 3,4% од БДП. Поплавите во 2004 година погодија 26 општини, а штетите достигнаа 21 милиони евра. Тешки поплави може да се јават широм земјата.

1/5 од територијата на Република Македонија е под ризик од свлечишта и калишта.¹⁵

¹⁵ Практичен водич и мерки за обновување на почвите во поплавените подрачја, ФФРМ, Земјоделски факултет, 2016

Најголема штета предизвика поплавата на 06.08.2016 година, којашто ги погоди скопските села Арачиново, Стајковци и подрачјето околу нив. Според сведоштвата на месното население, три реки настанале во текот на поплавата, коишто се јурнале кон селските атари. „Беше страшно. На регионалните патишта се создадоа 3 реки големи колку Вардар, од кои едната се спои во Стајковци, втората во Синѓелиќ, а третата од Арачиново заврши во Арачиновско Поле“, – рече Африм Сулејмани од Арачиново, кој поседува земјоделска задруга во Арачиново. Најголема штета поплавата предизвика во Стајковци, каде што беа оштетени куќите на жителите, но имаше и жртви; додека пак во земјоделството најголема штета беше предизвикана во Арачиновско Поле и во земјоделската област околу Стајковци. Сето градинарско производство (домати, пиперки, краставици, компири, кромид) и полјоделско производство (пченка и тутун) беа уништени¹⁶. Социо-економската ранливост од поплавите е висока поради високата стапка на сиромаштија (28% во руралните и планински подрачја). Дополнителни фактори на ранливост се застарените стандарди за градежништво и урбано планирање, слабо управување со водите и неодржливи земјоделски практики, обесшумување, индустриско загадување и одлагање на токсичен отпад во подрачјата подложни на поплави¹⁷. Од анализите на Светска банка за климатските промени и за сиромаштијата, влијанието на сиромаштијата е големо затоа што сиромашните луѓе почесто се изложени на опасности, кога ќе бидат погодени губат поголем дел од својата имотност, и добиваат помалку поддршка од своите семејства и пријатели и влади. Всушност, несреќите може да ги втурнат луѓето во сиромаштија, така што управувањето со ризикот од несреќи може да се смета за политика за намалување на сиромаштијата. А бидејќи политиките за намалување на сиромаштијата ги прават луѓето помалку ранливи, истите може да се сметаат и за составен дел од алатникот за управување со ризикот од несреќи¹⁸. Најранлив регион е Централниот Дел на земјата. Во оваа територија спаѓаат делови од општините Градско, Росоман и Неготино. Понатаму, како многу ранлив се смета и Југоисточниот Дел на Македонија, кој делумно ги опфаќа териториите на општините Струмица, Василево, Босилово и Ново Село. Понатаму, како високо ранливо подрачје се смета и Јужната Долина на реката Вардар, која се протега од Овче Поле и Свети Николе до Гевгелија и Богданци. Како многу ранливо подрачје се одредува и Скопско-Кумановското Поле, кое се протега низ повеќето скопски општини и општините Липково, Куманово и Старо Нагоричане.

Најранливи се одредени култури: пченица, како најважна житарка, насекаде распространета; грозјето, доматите, како најтипични култури за подрачјето на Јужната Долина на Вардар и за Југоисточниот Регион на Македонија; луцерка, како најважна добиточна култура во Овчеполскиот и Битолскиот регион; и јаболката, како најзначајно овошје за Преспанскиот регион; како и добитокот, со појавата на нови болести.¹⁹

Поради негативните влијанија на климатските промени, како што се покачената температура на воздухот, јачината на сончевото зрачење, топлотните бранови, обилни врнежи, појава на град и недостиг на дожд во сезоната на растење, проследено со долги суши, фармерите во Македонија се соочуваат со сериозни проблеми при справувањето со нив. Она

што е предизвик во справувањето со климатските промени е процесот со кој фармерите треба своите средства да ги вложат во приспособување на производството кон оваа појава, но за тоа е потребна и голема поддршка од јавната свест и заеднички ангажман, соработка и координација на сите меродавни институции. Новите технологии и знаења и зголемената свест меѓу фармерите за мерките за приспособување кон климатските промени треба да се пренесат со активната вклученост на земјоделските советодавни служби како дел од нивните редовни практики за обезбедување на советодавни услуги заради успешно планирање и спроведување на земјоделското производство. Во иднина, политиката за земјоделство и рурален развој треба да доведе до политика којашто ќе ги земе предвид и потребите од приспособување на земјоделското производство и промовирање на земјоделски практики кои се компатибилни со новите климатски услови, а во исто време да придонесе за зачувување на природните ресурси. Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство треба да ги оцени потребите на фармерите за дополнителна поддршка на земјоделското приспособување кон климатските промени во контекст на мерки за поддршка од програмите за земјоделство и рурален развој. Постои потреба да се координираат институциите и организациите во регионот заради навремено информирање, размена на искуства и создавање на слични мерки кои ќе доведат до воспоставување на најдобрите практики во надминување на негативните ефекти од климатските промени. Од особено значење е соработката и создавање на заеднички регионален превентивен систем за климатски промени.²⁰ Земјата располага со Стратегија за климатските промени, но сè уште треба да развие сеопфатна политика и стратегија за климатско дејство во согласност со Рамката 2030 на ЕУ. Изработен е и софтвер за следење на емисиите на супстанции загадувачи во атмосферата кои потекнуваат од индустријата. Акцискиот план за намалување на емисиите на CO₂ од авијацијата беше доставен до Меѓународната организација за цивилна авијација. Треба да се направат дополнителни напори на полето на емисиони стандарди, подигање на свеста и контрола на загадувањето од транспортот, со фокус врз целосно транспортирање на законодавството на ЕУ за квалитетот на горивото²¹.

► Одржливо управување со природните ресурси

Република Македонија има Национална стратегија за животна средина и климатски промени, но истата сè уште не е усвоена. Структурните административни капацитети на централно и локално ниво останаа слаби и недостаточни. Процесите на оценка на влијанието врз животната средина и стратешката оценка на влијанието треба дополнително да се подобрат, во насока на ефективно учество на јавноста. Загадување на воздухот е еден од најголемите проблеми во урбаните средини, особено во зимскиот период. Но, остана ограничено спроведувањето на мерките пропишани со Националниот план за заштита на квалитетот на воздухот. Веб порталот за следење на квалитетот на воздухот во реално време е јавно достапен. Треба да се работи на кампањи за подигнување на јавната свест за користење на јавниот транспорт; возилата не смеат да се користат без итна потреба; повеќе луѓе да се возат со иста кола истовремено; да не се користат за загревање на простории отпадното масло, лакирано или бојосано отпадно дрво или

¹⁶ Извештај на ФФРМ за поплавите во Скопскиот Регион

¹⁷ Практичен водич и мерки за обновување на почвите во поплавените подрачја, ФФРМ, Земјоделски факултет, 2016

¹⁸ Нескргливи, Светска банка, 2015

¹⁹ http://ruralnet.mk/wpcontent/uploads/2014/11/Studija_za_adaptacija_kon_klimatskite_promeni_vo_zemjodelskiot_sektor.pdf

²⁰ Заклучоци од Првата национална конференција за климатски промени организирана од ФФРМ, НРД и Шведската амбасада во Република Македонија

²¹ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

мебел, полистирен, парчиња гума и синтетички материјали; структурите за регионално управување со отпадот сè уште не се целосно функционални, во недостиг на административни и финансиски ресурси. Дејствата предвидени со усвоените планови за регионално управување со отпадот само делумно се спроведуваат. Сè уште се ограничени економските стимулации за промовирање на рециклирањето и превенција на создавањето отпад²². Земјата располага со висококвалитетна вода за пиење. Се подготвуваат плановите за речните сливови, утврдени се агломерациите и дефинирани се чувствителните области. Новиот Закон за одредување на цените на водните услуги беше донесен во јануари 2016 година. Во Извештајот на ЕУ за Република Македонија за 2016 година стои дека е потребен систем за следење на квалитетот и квантитетот на водите. Непречистените урбани отпадни води остануваат главниот извор на загадување. Сè уште се чека на изработка на мапите на ризик и опасности за сите речни сливови.²³

▲ КОНТЕКСТ НА КОНФЛИКТИ И МИР

Во контекстот на конфликти и мир спаѓаат општествените тензии, кривката, криминалот и насилството, внатрешната и надворешната безбедносна состојба, кои се поврзани со конфликти, но исто така и со економскиот развој и со правдата.

Република Македонија чекори по долгиот пат на интегрирање во ЕУ и НАТО, минувајќи години во усогласување со правото на ЕУ, и од време на време соочувајќи се со внатрешни и надворешни конфликти кои се разрешуваат како предизвици на современото општество. Но, непосредниот регионален геоконтекст, во смисла на политичката стабилност, како и промената на политичката „култура“ во Европа сè повеќе нè носи пред вратата на потенцијалните конфликти.

ЕУ има заеднички правила за контрола на граници, визи, надворешна миграција и азил. Шенгенската соработка поддржа кревање на граничната контрола внатре во ЕУ. Истото иако, истото и соработка во борбата против организираниот криминал и тероризам, како и на полето на правосудството, полицијата и царина.

Македонија е умерено подготвена да го спроведе правото на ЕУ. Има осигурено одреден напредок со измениите на постојните закони (Законой за странци, Кривичниот законик и Законот за гранична контрола) и со донесувањето на сирешките документи во неколку области (полиција, тероризам). Преземени се мерки за справување со хуманитарните последици на регионалната миграциска криза на крајок рок. Со намалувањето на мешањето миграциски шекови долж рутата на Западниот Балкан, хуманитарната ситуација се стабилизирала,

а се зголеми прилисите врз јужната и северната граница, пред сè поради зголемениот активност на криминале. Во следната година, земјата треба особено да се фокусира:

- како највисок приоритет, да обезбеди ефективна контрола на граници и да ги засили акциите против луѓето кои се бават со криминале и трговија на луѓе;
- да се продолжи со градење на капацитетите за управување со мешањето миграциски шекови и да се подобри системот за азил;
- да се обезбеди соодветно сместување и посебно уважување на ранливите категории (малолетни лица без придружба, жени со деца).

Законот за странци беше изменет во декември 2015 година, со цел да се реши сложеноста и времетраењето на процедурите за добивање на работни дозволи и дозволи за престој за вработување или самовработување. Во ноември 2015 година, беше усвоена и стандардна оперативна процедура со која се воведоа сеопфатен приод кон странските малолетни лица без придружба, а пак во јули 2016 година беше донесена дополнителна стандардна оперативна процедура за ранливите категории на мигранти. Секторот за гранични работи и миграции при Министерството за внатрешни работи е начелно надлежен за безбедносните аспекти и контрола на границите. Специјализирана единица во рамките на Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал работи на борбата против трговија и криминале на луѓе, додека пак Министерството за труд и социјална политика е надлежно за пристапот на мигрантите и бегалците до услугите и за нивната социо-економска интеграција. Во втората половина на 2015 година се основаа неколку меѓусекторски тела, но и понатаму се провлекуваат нејаснотии околу поделба на надлежностите, координацијата и одговорностите.

Во 2015 година, нагло се зголеми приливот на луѓето кои транзитираа долж западнобалканската рута. Во периодот од септември до ноември 2015 година беа регистрирани вкупно 428.597 луѓе кои транзитираа низ земјата. Помеѓу јануари 2016 година и март 2016 година, беа регистрирани 89.628 странски државјани. Повеќето доаѓаа од Сирија, Авганистан и Ирак. Бидејќи капацитетот на надлежните органи за регистрирање на мигрантите не беше достаточен, се смета дека стварната бројка на луѓето кои транзитираа низ земјата е далеку поголема. Во август 2015 година беше прогласена кризна состојба на границите, и истата беше продолжена до 30 јуни 2017 година, со што на армијата ѝ се овозможи да ѝ пружа поддршка на граничната полиција. Како одговор на зајакнатата гранична контрола долж западнобалканската рута, државните органи воведоа критериум за влез на основа на државјанство, со кои од ноември 2015 година им се дозволи влегување само на државјаните на Сирија, Ирак и Авганистан. Се зголеми нелегалното минување на границите и криминале. После зајакнувањето на граничната контрола долж западнобалканската рута, приливот на мигрантите и бегалците кои доаѓаа преку Грција значително опадна. Околу 900 мигранти и бегалци останаа заглавени во земјата, бројка која со текот на времето опадна, поради пријавеното криминале. Од октомври 2016 година, проценката на бројот на заостанатите лица изнесува околу 200²⁴.

²² РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

²³ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

²⁴ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

Сè на сè, меѓусекторската соработка помеѓу граничната контрола, царината и другите тела се одвиваше добро преку Националниот координативен центар за интегрирано управување со граници. Но, овие агенции немаат заеден пристап до своите бази на податоци, а и не постои формализиран и безбеден канал за размена на информации со соодветните безбедносни служби. Со зголемениот прилив на мигрантите се направија напори да се изврши поголема дигитализација на регистрирањето, но новите решенија не можеше да се тестираат. Степенот на откривање на лажни или кривотворени исправи остана низок. Мора да се постигне подобра историја на успешност на откривање, истражување и кривично гонење на меѓуграничниот криминал во координација со сите надлежни полициски органи. Најголемиот товар на истражување на посложените кривични дела паѓа врз Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал, а во одредени случаи и на Управата за безбедност и контраразузнавање (УБК).²⁵

Се продолжи со добрата соработка со соседните земји, особено на техничко ниво. Земјата склучи гранични договори со сите свои соседи, освен Грција. Се спроведуваат и заеднички патроли со Србија, Косово, Бугарија и Албанија, и земјата има воспоставено заеднички центри за врска со овие земји. Билатералната соработка со Грција, особено на техничко ниво, се подобри со зголемувањето на приливот на мешана миграција. Спогодбата со Фронтекс се спроведува непречено.

► Политичка пракса како предуслов за конфликт

Балканскиот регион се опишува како „опасна мешавина на слаби држави, недржави и сегашни и идни протекторати“, каде што процесот на ерозија и делегитимацијаги урива демократските режими – иако, на површина, нивните институции остануваат. За подобро да се разбере политиката во регионот, потребно е јасно да се фокусираме на граѓанското искуство. Клучните прашања се „зошто се чувствуваат толку несигурни“ и „зошто балканските демократии се толку корумпирани“? Типично, во слабиот партиски систем во Македонија, водечките политичари не се посветени на социјалниот и економскиот развој во полза на обичниот граѓанин, туку во политиката преовладува беспопштедната борба на елитите за контрола на државата со цел лично воздигнување. Во една ваква политичка средина, судирот на глави стана замена за судирот на идеи, а купувањето на лојалноста за возврат на поставување на високи позиции и добро платени работни места стана „нормална политичка појава“. Политичкиот систем е неспособен за медијација, рафинирање и модерирање на интересите на судрените групи, поради немањето консензус околу легитимни и авторитативни методи за разрешување на конфликти. Ниту пак и самите политички лидери се признаени како легитимни модератори на конфликтите меѓу групите. Целта на етничките Македонци со вклучувањето на етничките албански политичари во владата и во највисоката бирократија е да се зачува мирот преку меѓуелитната распределба на привилегии. Бидејќи македонскиот политички систем делува без земање во предвид на поширокиот јавен интерес, кај обичниот граѓанин честа е појавата на чувство на незаинтересираност, цинизам и одвратност. Негативните искуства со комунистичките режими од минатото, заедно со разочарувањето од слабите резултати од првата посткомунистичка деценија, ги одвратија луѓето од учество во организации на граѓанското

општество. За луѓето на улица, концептот на „власт“ подразбира „неограничена контрола на владетелот врз поданиците“. Оттука, ставовите на граѓаните кон власта се често негативни: „немање лојалност, неприфаќање на државните одлуки; обиди да се избегнат контактите со државата, и, доколку е можно, истата да се изигра“²⁶.

► Рурална сиромаштија како предуслов за конфликт

Речиси 45% од македонското население живее во рурални средини, кои зафаќаат околу 87% од вкупната површина на земјата. Бидејќи државата стана сè поотсутна од овие области, во изминатата деценија голем број села почнаа да пропаѓаат. Последиците од ова запоставување се особено тешки за ранливите групи кои живеат во ридско-планинските предели. Дури 43% од домаќинствата во овие предели изјавиле дека немаат доволно пари за храна. Особено во изолираните подрачја постојат многу малку здравствени центри, училишта и културни домови. Оттука, стандардите на образованието таму се многу ниски. Иако официјалните бројки посочуваат дека 95% од Македонците се писмени, помалку од 25% од сиромашното население се стекнало со образование повисоко од основното. Многумина воопшто не се школувале или пак не го завршиле основното образование; во оваа група се најмногу застапени жените: 73% од неписмените лица или лица кои немаат образование се жени.

Несоодветните развојни политики за канализација, чиста вода за пиење, патишта и сообраќајни мрежи, заедно со проблемите во земјоделското производство поврзани со сè повисоките цени на инпутите и пазарната несигурност доведоа до широко распространета стагнација и предизвикаа голем број млади луѓе да ги напуштат селата и да заминат во урбаните средини. Во некои места, неконтролираното иселување доведе до целосно празнење на селата за многу краток период. Уште во 1998 година беше забележано дека дури 121 село повеќе немаат жители, при што овој тренд продолжи и во текот на наредните години, додека пак во дури 21% од вкупниот број села во Македонија живеат помалку од 50 жители. Во 104 села имаше само по 10 или помалку жители. Покрај тоа, во руралните средини се намалува и бројот на граѓанските здруженија и организации. Намалениот социјален капитал го лишува руралното население од можноста да се справи со влошената состојба, и принудува голем број од нив да се селат во градовите. Младите жени во некои рурални делови бегаат од селскиот живот така што се мажат во градовите; веќе се чувствува негативното влијание на руралниот родов биланс. Голем е и бројот на невработени младинвограничните села, каде што лесно може да се дојде до стрелачко оружје; тоа претставува закана по безбедноста во и онака турбулентната средина, каде што недозволената трговија со тутун, алкохол, дроги, жени и оружје станува сè поприсутна. Со оглед на тоа што државата не е многу меродавна за граѓаните во овие области, доаѓа до појава на паралелни структури на моќ засновани на криминал, а сиромашното младо население, без средства за живеење, станува подложно на врбување од овие деструктивни сили²⁷.

²⁵ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

²⁶ Анализа на конфликтот во Македонија, СИДА, Одделот за ЈИЕ, 2003

²⁷ Анализа на конфликтот во Македонија, СИДА, Одделот за ЈИЕ, 2003

2.2 Четириите димензии на сиромаштија

Четириите димензии на сиромаштијата се: ресурси, можности и избор, моќ и глас, и човекова безбедност. Да се биде сиромашен од гледна точка на ресурсите значи луѓето да немаат пристап до или контрола врз ресурсите што може да се употребат за одржување на достоинствен животен стандард и за подобрување на животот. Да се биде сиромашен од гледна точка на можностите и избор значи луѓето да не располагаат со можности за развивање и/или користење на свои ресурси за да излезат од сиромаштијата. Да се биде сиромашен од гледна точка на моќ и глас значи луѓето да не може информирани да ги изразат своите грижи, потреби и права и да земат учество во одлучувањето за работи што се од нивен интерес. Да се биде сиромашен од гледна точка на човекова безбедност значи дека насилството и небезбедноста претставуваат ограничување на можноста поединците и групите да ги уживаат своите човекови права и да го најдат излезот од сиромаштијата.

▲ РЕСУРСИ

Во ресурси спаѓаат различни видови на средства – од пристапот до основно социјално финансирање и кредити до ресурси во смисла на капитал и земјиште. Сите прашања и сите одговори треба да ги земат предвид и родовите димензии.

Пристапот до ресурсите од различен материјален и нематеријален тип (приход, капитал, здравство и образование, социјални и семејни мрежи и др.) е од суштинско значење за одржување на достоинствен животен стандард, како и за обезбедување на услови за напредок и подобрување на животниот стандард на луѓето.

Степенот на исопостигања сиромаштија во однос на процентот на населението што живее со дневен приход под 1,9 УСД е доста низок, при што 1,38% од луѓето сфаќаат во оваа категорија на граѓани.

Според изворот на семејниот приход, сиромаштијата е највисока кај домаќинствата кои живеат од социјална помош (90,6%), после што следат домаќинствата кои приходуваат од земјоделството (57,4%) и оние што остваруваат приходи од привремена работа (57,3%).

Стапката на писменост во Македонија е многу висока (97-98%), но, ипак, проблем со функционалната писменост и несовладувањето на создадените работни профили со барањата на пазарот на труд.

Распределбата на приходот и ресурсите е прилично нееднаква, и најмногу ги доаѓа децата под 14-годишна возраст, руралните жени и невработените мажи.

Младите лица во земјата (15-29 години) се меѓу најмногу ранливи и најлесно ранливи од социјална исклученост. Неформалната работа најмногу ги доаѓа младите работници и долготрочно невработените.

Нейоволната положба на ситните фармери како зрупа на луѓе кои живеат во руралните средини во однос на неможностите ефикасно да ги користат факторите на производството – ниска продуктивност на факторите (вклучително и работната сила), најниски плати и пензии во земјата, недостиг од социјален капитал и немањето доверба – слаб интерес за организирани активности на ситните фармери преку заедници.

Приход : Во однос на апсолутната сиромаштија, која се одредува според процентот на луѓето кои живеат од приход помал од 1,9 УСД дневно. Нивоата на приходи во Македонија посочуваат дека стапката на сиромаштија бележи тенденција на пораст. **Во 1998 година, само 0,8% од населението живеело во апсолутна сиромаштија. Овој процент потоа се покачи на 1,38% во 2005 година, со значителен пораст во 2006 година на 2,66% и 1,38% во 2008 година.** Според анализите на Светска банка постои уште една мерка за сиромаштија, а тоа е процентот на сите луѓе чија куповна моќ изнесува под 3,10 УСД дневно. **Во Македонија, 7,7% од луѓето живеат со приход помал од 3,10 УСД дневно. Оваа стапка имаше тренд на растење, и изнесуваше 8,71% во 2008 година (2005 – 6,41%, 2006 – 8,34%)²⁸.**

Според последните податоци, во 2015 година стапката на сиромашни луѓе во земјата изнесуваше 21,5%. Анализирани според видовите на домаќинствата, најголема стапка на сиромаштија постои кај „домаќинства со две возрасни лица и три или повеќе зависни деца“, и во 2015 година изнесуваше 52,2%. Најранливи групи, кои подлежат на ризик од сиромаштија, се невработените лица, како и децата на возраст од 0 до 14 години. Овие пресметки се засновани на приходи, а прагот на сиромаштија е дефиниран на 60% од средниот еквивалентен приход. Во Македонија, намалувањето на невработеноста го помогнаа фискално поддржаните активни политики за пазарот на труд, како и некои придобивки од вработување во приватниот сектор, особено во градежништвото²⁹.

Во исто време, пензиите се покачуваа во изминатите пет години, достигнувајќи 30% од вкупното трошење на централната власт во 2016 година (Светска банка, 2017). Според најчестиот статус на економска активност, стапката на сиромашни вработени граѓани изнесува 8,9%, додека пак стапката на сиро-

²⁸ <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?end=2008&locations=MK&start=1998&view=chart>

²⁹ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooptenie.aspx?rbtxt=115>

машни пензионери изнесува 7,3%³⁰. Според податоците од Државниот завод за статистика, **Џиниевиот коефициентот (мерка за нееднаквост во распределбата на приходот)** изнесуваше **33,7% во 2015 година, што претставува мало намалување на распределбата на приходот во споредба со 2010 година, кога индексот изнесуваше 40,8** (Лаекен индикатор за сиромаштија во 2010 година според Државниот завод за статистика). Податоците на Светка банка покажуваат постојано покачување на Џиниевиот индекс во Република Македонија од 28,13% во 1998 година на 44,05% во 2008. **Најранливата група, изложена на ризик од сиромаштија, се невработените мажи и деца на возраст од 0 до 14 години (ДЗС, 2016)**³¹. Што се однесува, пак, до средствата, повеќето сиромашни семејства, дури 98,2%, поседуваат телевизор во боја, 93,7% имаат телефон, 88,6% имаат машина за перење алишта, 60,6% поседуваат компјутер или лаптоп, додека пак 40,2% од вкупните сиромашни семејства поседуваат автомобил³². **Според изворот на семејниот приход, сиромаштијата е највисока кај домаќинствата кои живеат од социјална помош (90,6%), потоа следат домаќинствата кои приходуваат од земјоделството (57,4%) и оние што остваруваат приходи од привремена работа (57,3%)**³³. Најголемиот проблем за сиромашните семејства се плаќањето на сметките за струја и набавка на храна; едвај успеваат да врзат крај со крај. Според едно анкета на Центарот за истражување и креирање политики, во 2011 година просечниот животен стандард на руралните семејства изнесувал 5.424 МКД месечно (88 ЕУР), во споредба со 25.771 МКД месечно (420 ЕУР) што ги заработува населението што живее во градовите. **Земјоделскиот сектор традиционално се карактеризира со најниски плати во земјата, која во 2017 година изнесува 16.740 МКД (околу 270 ЕУР)**³⁴. И најниски пензии исто така се бележат во земјоделството. Минималната пензија што ја примаат фармерите изнесуваше 3.744 МКД (60 ЕУР) во декември 2010 година, додека пак просечната (целосно) земјоделска пензија во истиот период изнесуваше 6.282 МКД (малку над 100 ЕУР). Просечната (целосно) земјоделска пензија примаат 13.264 мажи и 1.851 жени, односно, **само 12% од просечната (целосна) земјоделска пензија примаат жени кои се занимаваат со земјоделство**. Од друга страна, жените преовладуваат кај оние корисници кои примаат минимална земјоделска пензија³⁵. Значаен приход за руралните домаќинства се обезбедува преку субвенциите врзани со земјоделското производство, што не е случај со домаќинствата кои живеат во урбаните средини. Кога станува збор за родови прашања (рурални мажи и жени), анкетата на Центарот за истражување и креирање политики во 2011 година покажа дека во најголем број случаи руралните жени се лишени од каков и да е облик на приход, т. е. **58% од сите рурални жени немаат лични примања, што е двојно повеќе од мажите во руралните средини. Пресметаните просечни лични примања за мажите изнесуваат 8.873 МКД, додека пак жените примаат помалку од половина од тој износ – 3.890 МКД**. Покрај тоа, значително повисок процент на мажи покажуваат и повисок степен на самодоволност, одошто е случајот со руралните жени (мажи 73% наспроти жени 41%). Важен аспект кој при-

донесува за подигање на самодоволноста кај руралните жени е и нивниот степен на образование (колку што жените се повеќе образовани, толку е поголема и самодоволноста). (Извор – Центар за истражување и креирање политики, „Перспективите на жените во руралните средини“, 2012). Како и во повеќето други балкански постсоцијалистички земји, најголемиот дел од земјоделските домаќинства припаѓаат на групата **ситни индивидуални земјоделски производители (99%), при што околу 58% од нив имаат фарми со големина под 1 ха**; или, 87,6% од домаќинствата со под 3 ха. Во 2013 година, користената земјоделска површина (КЗП) се покачи на 315.900 ха, со што се зголеми просечната КЗП по домаќинство на 1,9 ха. Околу една половина од фармите се специјализирани за производство на житарки или имаат мешано производство (со градинарство или сточарство) (НСЗРР 2014-2020). Поради бавниот процес на консолидација на фармите, **ситното фармерство и слабата употреба на факторите на производство, македонското земјоделство се соочува со ниска продуктивност на факторите (вклучително и работна сила)**. Според структурата на земјоделските домаќинства и нивната економска големина, **половината од домаќинствата во земјата (84.740 домаќинства или 49,6% од вкупниот број домаќинства) остварија приходи под 2.000 ЕУР во 2013 година**, додека пак заедно со наредната по големина економска група (со приходи од 2.000 до 4.000 ЕУР) бројката се покачува на 118.396 домаќинства или близу 70% од сите домаќинства. Само 0,4% од домаќинствата имаат економска големина од 25.000 до 50.000 ЕУР (Истражување на структурата на фармите, типологија и структура на земјоделските домаќинства, 2013.)

Просечната месечна нето плата исплатена по работник во 2017 година во Македонија изнесуваше 22.750 МКД (близу 370 ЕУР). Приватните финансиски ресурсите се исто така важни, особено во земјите кои имаат повисок степен на миграција и понизок животен стандард³⁶. Поради различните социо-економски влијанија, **миграцијата во земјата бележи тренд на зголемување**. Процентот на населението кое мигрираше во 1990-тите изнесува 11,1%, а се покачи на 16,8% во 2000 година, и на 21,3% во 2010³⁷. Промените во **приливот на дозаките посочуваат на големи колебања низ годините, но сепак претставуваат значаен дел од БДП (2,8% – 2002; 4,2% – 2007; 4,1% – 2012)** (Светски развојни показатели).

Степен на образование и писменост. Според Државниот завод за статистика, на крајот на учебната 2015/2016 година бројот на учениците во основните училишта изнесуваше 185.119, што претставува намалување за 1,7% во споредба со претходната учебна година. На крајот на учебната 2015/2016 година бројот на учениците во средните училишта изнесуваше 77.625, што претставува намалување за 5,1% во споредба со претходната учебна година. Стапката на писменост во Македонија е многу висока (97-98%), како и стапките на запишување во основно (89%), средно (82%) и високо образование (38%) во 2013 година³⁸.

Средното образование стана задолжително, со што се олесна пристапот до образованието. Но, поради недостиг на соодветни човечки и други капацитети, оваа политика значајно го намали квалитетот на високото образование. **Установите за образование и обука се со многу слаб квалитет. Се верува дека јавниот расход за образованието изнесува 3% од БДП; но, податоците не се сигурни. Сепак, сосема е сигурно дека**

³⁰ <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2008&locations=MK&start=1998&view=chart>
<http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooopenie.aspx?rbrtxt=115>

³¹ Лаекен показатели за сиромаштија во 2015, 03.12.2016, Бр. 4.1.16.101 <http://www.stat.gov.mk/pdf/2016/4.1.16.101.pdf>

³² Државен завод за статистика – Статистички преглед 2.4.16.15/863

³³ <http://www.mpps.org.mk/images/stories/publikacii/SocZastitaVoRMSistemPoMerkaZaSekoj.pdf>

³⁴ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooopenie.aspx?rbrtxt=40>

³⁵ Центар за истражување и креирање политики, „Перспективите на жените во руралните средини“, 2012

³⁶ http://unctad.org/en/docs/ditctncd20108_en.pdf

³⁷ Глобална билатерална база на податоци за миграциите на Светска банка и Озден, и др. (2012)

³⁸ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooopenie.aspx?rbrtxt=19>

расходите за истражување и развој зафаќаат само 0,2% од БДП(БТИ, 2016)³⁹. Квалитетот на образованието се намалува. Ова се покажа во истражувањето на Светка банка, каде што се нагласува дека 2/3 од младите на возраст од 15 години имаат потешкотии со читањето, математиката и природните науки, што е причина за загриженост⁴⁰. Она што останува како проблем е образованието на децата Роми. Децата со попреченост и од ромската заедница и понатаму наидуваат на пречки за да пристапат до редовно и квалитетно образование⁴¹. Кај ромската заедница, бројот на децата кои се запишуваат во училиште е сè уште мал, а пак стапката на напуштање на училиштата е висока. Расте и бројот на ромски деца на улица. Околу 12% од руралното население во Македонија нема образование, над 42% имаат основно образование и само околу 38% завршиле средно образование. Свкупно, 77% од вработените во македонското земјоделство имаат економски статус познат како „неплатени семејни работници“ на половина или полно работно време⁴².

Добиток. Република Македонија традиционално се карактеризира како земјоделска земја, при што околу 44% од населението (985.000 жители) живеат во руралните средини⁴³. Уделот на земјоделството, шумарството и рибарството во вкупната бруто додадена вредност изнесуваше околу 10% во минатата година. Во 2007 година имаше околу 192.675 регистрирани фарми, а оваа бројка опадна на 170.900 земјоделски домаќинства во 2013 година (База на податоци за земјоделска статистика – Македонија 2016). Во случајот на **сточарството**, околу 43% од фармерите спаѓаат во групата на домаќинства со 1 добиточна единица (ДЕ) (**73,7% во групата со 0-3 ДЕ**). Просечната добиточна единица по фарма изнесуваше 2,14 во 2013 година. Бројот на добитокот бележи релативно стабилен тренд во периодот од 2005 до 2015 година, со просек од 252.000 грла добиток, при што бројот на млечните крави опадна во периодот 2008-2009 година. Над 95% од производството на млеко отпаѓа на индивидуалните фармери (НСЗРР 2014-2020). И покрај поволните географски и климатски услови, овчарството бележи надолан тренд, со скроман пораст во 2010 година. Надолниот тренд главно се должи на екстензивниот начин на одгледување, како и на **преселбата на население во урбаните средини**. Околу 95% од овците се одгледуваат од страна на индивидуалните земјоделски домаќинства, при што овците главно се чуваат во индивидуални и мали семејни фарми со големина на стадо од 20 до 200 овци (МЗШВ, 2012)⁴⁴.

Пристап до пазарот. Долгогодишната слаба куповна моќ на потрошувачите во земјите од ЈИЕ оневозможи да се стимулира усвојувањето на современи методи во однос на животната средина, добросостојбата на животните, работните услови и безбедноста на храната. Се слушаат и поплаки дека притисокот врз цените оди рака под рака со неправични трговски практики, како што е задоцнето плаќање на фармерите. Покрај тоа, ценовните трендови во изминатите десет години не беа поволни за повеќето земјоделски производители, што ги доведува **примарните земјоделски производители**

во ранлива положба во поглед на стопанските и деловните активности, како и нивниот животен стандард. Руралната економија во Македонија е начелно застапена со мали претпријатија (вклучувајќи ги и микро претпријатијата) **кои својата економска активност ја фокусираат на локални и регионални пазари**. Овие претпријатија, кои главно се занимаваат со примарно земјоделско производство, претежно се лоцирани во руралните региони. Ниското ниво на вертикална интеграција претставува сериозен проблем за процесот на земјоделско производство во Македонија, што во најголем број случаи значи целосно отсуство на договорни односи, што пак доведува до несигурност, со која се спречува долгорочното планирање, а често пати доведува и до разидување меѓу понудата и побарувачката, и пазарно безредие. Различните актери на пазарот обично се впуштаат во односи на судир наместо во односи на договор, при што доаѓа и до несразмерна распределбата на остварената вредност, а пак тоа ги става примарните земјоделски производители во неповолна положба. Прехранбената индустрија (освен месната и кланиците) е сместена во руралните средини поради близината на земјоделските сировини. Земјоделството, неговиот приход и сродните преработувачки и услужни дејности се сè уште одржлив извор на приходи за руралното население. Истовремено, напорите за промовирање на претприемништвото и занаетите во руралните средини, настрана од земјоделството, се ограничени поради нискиот образован статус на работната сила и немањето стручно искуство. Мерките за поттикнување на претприемништвото во руралните средини преку грантовска поддршка од ИПАРД програмата за капитални инвестиции за основање на микро и мали бизниси во руралните средини наидоа на недостиг на зрели деловни идеи и претприемнички вештини и знаења. Новите бизниси се ограничени поради ниските приходи и слабата куповна моќ на руралните жители како и заситеноста со дејности за кои е потребен мал почетен капитал (помали продавници, ресторани, услужни дејности). Во моментот, немањето почетен капитал претставува значајна препрека за развој на одржливи бизниси, особено во руралните средини.

Според пристапот до пазарот на труд, невработеноста во Република Македонија е еден од најкритичните параметри. Стапката на невработеност во 2015 година достигна 26,1% или 227.702 невработени⁴⁵. Доколку се споредите ова со бројот на вработените (720.674), се добива дека во Македонија на секои тројца вработени доаѓа по еден невработен. Дополнителен проблем претставува и долгорочната невработеност – процентот на лицата кои се невработени подолго од една година во вкупното работоспособно население во 2006 година изнесуваше 86,3%, и девет години подоцна, во 2015 година, останува непроменет – 81,6%⁴⁶. Невработеноста има најголем удел во стапката на сиромаштија во Македонија. Податоците од ДЗС за 2010 година покажуваат дека стапката на сиромаштија кај невработените изнесува 41,8%, и 44,8% од сето сиромашно население се невработени. Стапката на невработеност според возраста, кај младите, во 2016 година изнесуваше 23,2%, а пак во 2015 година достигна 25,2%⁴⁷. **Младите лица во земјата (15-29 години) се меѓу најмногу ранливите и најлесно ранливи од социјална исклученост, ако се земе во предвид времето на прво вработување**⁴⁸. Неформалната економија бележи голем, но сè помал удел во вработувањето. Околу 20% од вработеноста во 2015 година беше

³⁹ https://www.btiproject.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Macedonia.pdf

⁴⁰ <http://pubdocs.worldbank.org/en/310431491458109659/WBRER-11-v6.pdf> - Редовен економски извештај за Западен Балкан

⁴¹ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година. Брисел, 09.11.2016 SWD (2016) 362 конечна верзија

⁴² Истражување на работната сила, 2016

⁴³ Попис на населението, 2002

⁴⁴ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooptenie.aspx?rbrtxt=110>

⁴⁵ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooptenie.aspx?rbrtxt=98>

⁴⁶ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooptenie.aspx?rbrtxt=98>

⁴⁷ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooptenie.aspx?rbrtxt=98>

⁴⁸ <http://crpm.org.mk/wp-content/uploads/AboutUS/UnWomenPNZVRSMK.pdf>

дел од неформалната економија, бележејќи пад од 28,6% во 2008 година. Неформалното вработување главно се однесува на младите работници и долгорочно невработените.

Социјален капитал и членување во заедници. Со реформите на системот во Македонија после осамостојувањето, во раните 1990-ти, се воведоа реформи и реструктурирања на земјоделските заедници, што беше во голема мера поддржано од странски донатори и институции. Во тоа време, **земјоделскиот сектор почна да заостанува и да ја губи својата положба како на домашниот така и на регионалните пазари, поради што интегрирањето на фармерите стана особено важно.** Сепак, донаторските искуства, поткрепени со владините напори преку различни видови поддршка за зајакнување на заедничкото движење, не успеаја да ги испорачаат очекуваните резултати, така што фармерите се сè уште недоверливи кон идејата за заедници, без оглед на големината и на неповолната положба во земјоделскиот синџир на вредности (Каками-су, 2016). **Бројот на регистрираните заедници во 2016 година изнесуваше 30 (МЗШВ, 2016), што е далеку помалку одошто во доцните 1980-ти (околу 200). Како постсоцијалистичка земја, Македонија не е изземена од образецот на низок социјален капитал и негативни гледишта кон заедниците и заедничкото воопшто.** Во Македонија во 2017 година постојат 39 регистрирани земјоделски заедници, од кои повеќето се функционални на некој начин. Сите заедници во Македонија се микро или мали по големина, а само една поголема заедница на градинарски производители надминува 400.000 евра годишно, неколку надминуваат 100.000 евра годишно, а преостанатите се или со многу мали приходи или пак се неактивни. Просечниот број на членови по заедница е исто така многу мал (12 члена по заедница), со просечен произведен капацитет од 77 ха обработлива површина по земјоделска заедница, и 6,2 ха по член на заедница. Градинарството е потсектор во кој постојат најголем број заедници, односно, 11 заедници со вкупно 158 членови. Пченица, други житарки, и добиточна храна се потсектори во кои функционираат седум земјоделски заедници (со 85 члена).

Здравствена состојба. Според Државниот завод за статистика, бројот на живородени деца во четвртиот квартал на 2016 година, во споредба со истиот период претходната година, се зголеми за 1,1% и изнесуваше 5.669 живородени деца. Бројот на смртните случаи во четвртиот квартал на 2016 година се зголеми за 2,4% во споредба со истиот квартал во 2015 година, и изнесува 5.327 лица, од кои 55 беа случаи на смртност кај доенчиња. Природниот прираст изнесува 342 лица, што значи дека за толку лица бројот на родени го надмина бројот на умрените. Исто како и во минатите години, најголем број смртни случаи се должат на заболувања на кардиоваскуларниот систем, со 58,4% од вкупниот број смртни случаи; понатаму, тумори, со 18,3% од смртните случаи; на смртните случаи со ендокрини, нутритивни и метаболитски причинители отпаѓаат 4,3%; а на смртните случаи кои се должат на болести на респираторниот систем отпаѓаат 3,7% од вкупните смртни случаи⁴⁹. Болестите на кардиоваскуларниот систем обично се поврзани со слабата исхрана, тешките работни услови, и општествени фактори поврзани со стрес. Бројот на лицата кои страдаат од депресија во 2010 година, изнесуваше 585, од кои 196 мажи и 389 жени, а пак во 2015 вкупниот број на пациенти достигна 803, од кои 257 мажи и 546 жени. Тоа претставува пораст на болничко лекување за 37%. Стапката на болничка смртност изнесуваше четири случаи на 10.000 жители во 2015 година.⁵⁰

THE GLOBAL GOALS For Sustainable Development

▲ МОЖНОСТИ И ИЗБОРИ

Овде се мисли на можноста да се развијат и/или употребат ресурсите за да се излезе од сиромаштијата. Пристапот до, на пример, социјалните услуги (вклучително и достапноста на услугите), до инфраструктурата, до капиталот, до земјиштето, социјалниот статус, или до природните ресурси влијае врз можностите и изборите.

Руралните жени се лишени од сопственост на имот – во најголем број случаи, руралните жени не се свесни за своите права и не следаат ништо дискриминационно во традиционалната дискриминација.

Невработеноста, а особено долготрајната невработеност – се најголемиот причинител за зголемената сиромаштија. Во најголем број случаи зграѓаните од ромската етничка заедница се невработени, немаат соодветно здравствено осигурување, живеат во несоодветни животни услови, во сегрегирани населби, и се социјално исклучени.

На децата и младите Роми им се јужа јрилика јреку обезбедување на различни јомошни образовни јрограми и сѝијенгии, но, со мал ефект на јромена.

Социјалните јрансфери усјеваат да извлечат од сиромаштија само мал јроцент од населението и во најголем број случаи не ги задоволуваат јојребите на корисниците, ја сиромашните семејства се често оставени на милоста на заедницата.

Основното и средното образование во земјата е бесплатно и задолжително, но, сиромашните лица сааат во онаа категорија на население кое го најушта јонајмошното средно и високо образование. Покрај тоа, најголемиот дел од неписменото население живее во руралните средини, кои се воедно и најпогодените и имаат највисок степен на сиромаштија.

Присајат до здравственије услуги е јодобар во јраговите одошто во селата.

Сопственост на имот. Во урбаните средини поделбата на имотот е поправична одошто во руралните средини. **Жените во руралните средини не поседуваат, ниту пак имаат желба да поседуваат имот запишан на нивно име.** Ова се огледа во обрасците на сопственост, каде што **машките членови на семејството, без оглед дали станува збор за таткото или сопругот, се единствените сопственици на имотот и на најголемиот дел од материјалните средства.** Според анкетата на Центарот за истражување и креирање политики, повеќето мажи, покрај контролата врз платата, ја имаат и контролата врз главниот имот – во речиси 80%

⁴⁹ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=7>

⁵⁰ <http://www.iph.mk/7-april-svetki-den-na-zdravjeto-2017>

од руралните семејства сопругот или неговиот татко е сопственик на семејната кука, а во 62% од руралните семејства тие се сопственици и на земјоделското земјиште. Само 5% од анкетираниите домаќинства изјавиле дека жената има право на сопственост на куќата, и овој процент е повисок од сите други видови на ресурси. Во однос на наследување на имотот, доминантната традиција во заедниците налага само мажите да може да го наследуваат имотот. Ретко кога жените, и тоа обично вдовици, поседуваат имот на свое име. **Поголемиот дел од нив не гледаат ништо дискриминирачко во ваквата традиција.** Го прифаќаат тоа како нешто нормално, и се придржуваат до традицијата беспоговорно. Се смета дека доколку жената наследи имот, истиот ќе се пренесе во друга кука кога ќе се мажи, а вака имотот останува во семејството. Традицијата налага дека дури кога и ќе ѝ се понуди имот на жената, таа тоа треба да го одбие. Сепак, преовладува впечатокот дека традицијата во однос на наследувањето се менува во македонските семејства⁵¹.

Социјална помош. Според Државниот завод за статистика и пресметаниот Лаекен показател на сиромаштијата во 2014 година, стапката на сиромаштија во земјата пред социјалните трансфери и пензии изнесува 41,7%. Штом ќе се примат пензиите, стапката на сиромаштија паѓа на 24,8%. После префрлањето на социјалните трансфери, стапката на сиромаштија во земјата изнесува 22,1%. **Ова ни покажува дека социјалните трансфери успеваат да извлечат од сиромаштија само мал процент од население, т. е. околу 2,7%.** Според изворот на семејниот приход, сиромаштијата е највисока кај домаќинствата кои живеат од социјалните трансфери (социјална помош) (90,6%), после што следат домаќинствата кои приходуваат од земјоделството (57,4%) и оние што остваруваат приходи од привремена работа (57,3%). Оттука може да се заклучи дека социјалните трансфери не успеваат да ја остварат својата функција и да ги извлечат од сиромаштија корисниците на социјалната помош. Примателите на социјална помош кои учествувале во анкетата на Фондацијата за демократија изјавиле дека нивните семејства го остваруваат ова свое право веќе подолг временски период, што значи дека овие семејства живеат во трансгенерациска сиромаштија. За нив е нормално да доживеат повремени прекин во добивањето на социјалната помош во текот на годината бидејќи понекогаш им се случува да не успеат на време да ги обноват потребните документи или пак ќе бидат лишени од ова нивно право поради злоупотреба (најмногу поради непријавен дополнителен приход или поради дознаку). Во 2014 година, месечната социјална помош изнесуваше 2.451 МКД (40 ЕУР) по лице, 3.358 МКД (55 ЕУР) по семејство и домаќинство со два члена, 4.265 МКД (70 ЕУР) за семејство и домаќинство со три члена, 5.173 МКД (85 ЕУР) за семејство и домаќинство со четири члена и 6.081 МКД (близу 100 ЕУР) за семејство и домаќинство со пет или повеќе члена. Социјалните трансфери се исплаќаат во износ од 100% во првите три години од стекнувањето на правото да се користи помошта, а после третата година примателите на социјалната помош добиваат само половина од пропишаните износи. Од јуни 2015 година, износот на помошта се зголеми за 10%. Сепак, најголемиот број семејства со пет или повеќе члена ќе добијат 6.600 МКД (107 ЕУР), што значи дека ќе имаат на располагање по 220 МКД (3,6 ЕУР) дневно. Од јуни 2016 година, социјалната помош се зголеми за 5%. Без оглед на трендот на покачување на износите, социјалната помош **не ги задоволува потребите на корисниците, и сиромашните**

семејства често пати се оставаат на милост на заедницата (пријатели, соседи, роднини и граѓански организации) кои помагаат со храна, облека и други неопходности.⁵²

Вработеност/невработеност. Покрај бројот на невработените, постојат три групи на лица на пазарот на труд кои се сиромашни граѓани. Првата група се оние работници чишто месечни приходи се ниски, втората група се вработените кои не примаат редовна плата, а пак третата група се семејства кои живеат од месечни приходи на поединец. Според Државниот завод за статистика, просечната месечна нето плата што му се исплаќа на работникот во јули 2016 година изнесуваше 22.334 МКД, во јули 2013 година 21.013 МКД, а во јули 2010 година изнесуваше 20.299 МКД. Процентот на вработените кои не примале плата во наведените периоди изнесуваше 1,6%, 1,5% и 2,6% соодветно. Иако трендовите покажуваат зголемување на месечната плата и намалување на процентот на вработените кои не примале плата, процентот на вработените сиромашни лица растеше до 2014 година, кога е забележан слаб пад и стагнирање на 9,8%⁵³. Ромите и понатаму се најмаргинализираната етничка група. Невработеноста кај Ромите е сè уште највисока (дури 73% споредено со 30% од вкупното население). Ромите и понатаму остваруваат најниски приходи и со највисока стапка на смртност. Проценките велат дека две третини од ромските домаќинства живеат под прагот на сиромаштија. Што се однесува до етничката припадност, 65% од регистрираните невработени лица се Македонци, 23% Албанци, 4% Турци, и 5% Роми. Истражувањето на УНДП покажа дека стапката на невработеност кај Ромите изнесува 79%, додека пак според ромските НВО стварната бројка се искачува над 90%. Само 8% од работоспособните Роми (постари од 15 години) се вработени или самовработени, било во формалната или неформалната економија; само 7% од Ромите во оваа возрасна група имаат полно работно време, и 68% од вработените Роми се нискоквалификувани работници. Стапката на сиромаштија меѓу Ромите е речиси три пати повисока од националниот просек: над 88% од Ромите живеат под линија на сиромаштија, додека пак севкупниот национален просек изнесува 30% на лица кои живеат под линија на сиромаштија. 96% од ромските семејства не поседуваат никакво земјоделско земјиште, што ги држи на страна од изворите на храна за живеачка. Ниското ниво на образование и високата стапка на невработеност ја потенцираат сиромаштијата кај Ромите⁵⁴.

Пристап до образование. Основното и средното образование во земјата е бесплатно и задолжително. Па сепак, иако статистиката зборува за висок степен на писменост, сиромашните се тие кои најчесто го напуштаат средното или високото образование. Постарите генерации или немаат никакво образование, или пак имаат нецелосно или целосно завршено основно образование. Тука не станува збор за противење на родителите децата да го посетуваат училиштето. Напротив, кај нив постои свест дека само образованието може да придонесе за напредок. Образованието се смета за особено важно, но, понекогаш на сиромашните семејства им недостигаат парични средства, поради што се принудени да не ги праќаат децата на училиште⁵⁵. „Бројот на децата Роми кои одат на училиште е сè

⁵¹ Центар за истражување и креирање политики, „Перспективите на жените во руралните средини“, 2012

⁵² <http://www.mpps.org.mk/images/stories/publikacii/SocZastitaVoRM-SistemPoMerkaZaSeko.pdf>

⁵³ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooptenie.aspx?id=115&rbr=1877>

⁵⁴ УНДП, Извештај за маргинализираните – Роми, 2006

⁵⁵ <http://www.mpps.org.mk/images/stories/publikacii/SocZastitaVoRM-SistemPoMerkaZaSeko.pdf>

уште многу низок, а стапката на напуштање на образованието е многу висока. Сè уште се практикува сегрегација на ромските деца. Исто така, расте бројот на деца Роми кои живеат на улица. Се верува дека воведувањето на задолжителното образование за деца на возраст до 18 години придонесува за намалување на овие видови на социјална исклученост. Беа преземени и одредени чекори за да се намали високата стапка на напуштање на школото во првите години од образованието. Со проект на Министерството за труд и социјална политика се овозможи 243 ромски деца на возраст од 4 и 5 години да се вклучат во предучилишно образование. Па сепак, многу деца Роми, девојчиња од рурални средини и деца со попреченост го немаат завршено своето образование. Како поволна мерка за ромските деца, владата одлучи на сите ученици Роми кои ќе се пријават за средно образование да им се овозможи да се запишат во средните училишта, а исто така се стимулира и применувањето на селективни критериуми во случаи кога ученици Роми се пријавуваат во оние средни училишта коишто имаат најголем број на кандидати. Државните универзитети имаат определени квоти за запишување на ромските студенти. Пристапот на ромските студенти до државните стипендии за високо образование се подобри со поедноставувањето на процесот за аплицирање⁵⁶.

Организации и граѓанско општество. Членувањето во граѓанските организации во Македонија е многу мало, т. е. голем процент (76%) од домаќинствата не учествуваат во граѓанските организации, 8,9% учествуваат во верски организации и 7,9% се вклучени во политички партии.⁵⁷

Здравство. Истражувањето на здравјето и здравствената грижа кај ромската малцинска група, спроведено од страна на ЕСЕ и други организации на граѓанското општество, ја потврди здравствената состојба на Ромите, за разлика од останатото население, ги утврди детерминантите кои влијаат врз здравјето на Ромите, и во исто време ги детектира проблемите и пречките со кои се соочуваат Ромите во пристапот до здравствениот систем. Практиката покажува дека третманот на односот помеѓу лекарот и пациентот е далеку полош кај ромското население одошто кај неромското население. Оваа малцинска група пред сè нема здравствено осигурување, и се соочува со строги прописи наспроти социјалната и образовната положба на ромското население. Тие се карактеризираат со **висока стапка на сиромаштија, невработеност, супстандардна инфраструктура, лоша здравствена состојба, низок степен на образование.** Ромите имаат тежок пристап до здравствениот систем поради следниве причини: лоши социо-економски услови, немање лични исправи, несоодветни и недостаточни здравствени установи во ромските заедници, како и персонал кој би работел во тие установи, делумна покриеност или целосна непокриеност со задолжителното здравствено осигурување, несоодветни законски прописи за одредени здравствени потреби, недоволен број на информативни центри во ромските населби, немање свест за своите права во однос на здравството, недоволно алоцирање на буџетски средства за програмите со кои се промовира здравјето кај Ромите, и сексуалното и репродуктивното здравје. Планирање на семејството речиси и да е непознат поим за Ромите. Истражувањето на Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените (ЕСЕ) во 2010 година покажа дека највисок процент на абортуси има токму кај

жените Ромки, каде што тој процент достигнува 34%, додека пак најмал број на извршени абортуси се бележи кај жените од македонската етничка припадност, 13,2%. Жените Ромки исто така стапуваат во брак дури и на 15-годишна возраст (11% од девојките на возраст од 15 години), а дури 49% пред да наполнат 18 години. Ваквата висока стапка на малолетнички бракови води кон спречување на нормалниот физиолошки развој на децата, рана бременост, и општествена изолација, пониско образование и, во голем број случаи, семејства со ниски приходи. Бројни научни истражувања во различни европски земји покажуваат дека постои огромна разлика во здравствената состојба на ромското население во споредба со останатото население.⁵⁸ Пристапот до здравствените услуги е подобар во градовите одошто во селата. Руралното население ретко кога оди на лекар во споредба со урбаното население⁵⁹.

Можности и избор во руралните средини. Што се однесува до **вработување во земјоделството**, 17,9% од вкупното активно население во 2015 година било вработено во земјоделството. Сепак, 77% од вработените во земјоделство имаат економски статусот познат како „неплатени семејни работници“⁶⁰ на половина или полно работно време. Старењето на руралното население, придружено со нискиот степен на образование се неповолна основа за развој на земјоделските задруги, со оглед на тоа што за развојот на современи, модерни задруги се потребни динамични, млади фармери/претприемачи. Значаен проблем кој придонесува за нивото на сивата економија во земјата е забележан во Националното истражување на работната сила од 2012 година, каде се вели дека околу 22,5% од работната сила во Македонија била ангажирана на непријавена работа, а со тоа и не била покриена со никаква социјална или правна заштита (ДЗС, 2013). Ваквите трендови се уште поочигледни во руралните средини во споредба со урбаните, а уште поочигледни кај младите и кај етничките малцинства. Начелно, работните места коишто бараат многу труд и кои слабо се плаќаат во секторите како што е земјоделството се особено подложни на непријавување. Уделот на неформалното вработување во земјоделството е значителен – помеѓу 86,1% и 82,4% од вкупното вработување во земјоделството. Овој сектор исто така е во голема мера засегнат со нестандартизирани работни практики. Освен тоа, постои **разлика во видовите на неформалната работа што ја вршат родовете, при што жените се главно неформално ангажирани како неплатени работнички во земјоделството, додека пак мажите се самовработени или работодавци во нерегистрирани фирми.** Според пописот од 2002 година, во Македонија околу 96% од вкупното население на возраст над 10 години е **писмено**. Најголемиот дел од неписменото население се жени, 5,5%, додека пак бројот на неписмени мажи е помал, 1,7%. **Најголемиот дел од неписменото население живее во руралните средини, кои се воедно и најпогодени и имаат највисок степен на сиромаштија (48%)** споредено со другите урбани средини (40%) и Градот Скопје, кој има најниска стапка на сиромаштија (12%) (ДЗС, 2012). Околу 12% од руралното население нема образование; над 42% имаат завршено само основно образование, а над 38% завршиле и средно образование. Процентот на руралното население со факултетско образование е прилично низок – 6,9% од вкупното рурално насе-

⁵⁶ УНДП, Извештај за маргинализираните – Роми, 2006

⁵⁷ Маја Георгиевска-Митев „Материјална депривација, сиромаштија и социјална исклученост во РМ“, 2012, Скопје

⁵⁸ Извештај за здравјето на населението во Република Македонија во 2013 година, Институт за јавно здравје на Република Македонија

⁵⁹ Центар за истражување и креирање политики, „Перспективите на жените во руралните средини“, 2012

⁶⁰ Истражување на работната сила, 2016; НСЗРР 2014-2020

ление. Системот на образование секако игра важна улога во намалување на **разликите помеѓу урбаните и руралните средини**. Ниската стапка на образование во руралните средини се должи на: миграција на младата работна сила, немање или мал број на образовни установи, изолирање на неразвиените села, и др. Најголемата **концентрација на населението** е во урбаните центри, при што 23,1% живеат во главниот град на земјата, Скопје. Територијалната распределба на население во земјата покажува дека околу 44% од вкупното население живее во руралните средини (НСЗРР 2014-2020).

Инвестициите во рурален развој за подобрување на пристапот до наводнување, консолидирање на земјиштето, и промовирање на земјоделските задруги и понатаму се мали. Треба да се засилат подготовките за мерките од ИПАРД, инвестициите во руралната јавна инфраструктура, унапредувањето на советодавните услуги и обука, чиешто спроведување начелно беше планирано за 2016-2017. И покрај заложбите за подобро спроведување на **ИПАРД програмата**, и зголемениот број апликации, околу 16,2 милиони ЕУР од фондовите на ЕУ останаа неискористени во 2015 година. Немањето персонал или негово често преместување, и рачната обработка на документацијата во АФПЗРР (ИПАРД агенцијата) доведе до застој на проектите, задоцнето одлучување и плаќање, а сето тоа придонесе за влошување на животниот стандард на руралното население.

Можностите за инвестирање или кредитирање на руралното население, или поконкретно на населението кое се бави со земјоделско производство, се многу ограничени и најчесто се обезбедени од комерцијалните банки (30% преку комерцијални кредити – за семиња, ѓубрива и др. ; преостанатите 30% отпаѓаат на владините програми за поддршка). Покрај малку подобрените рурални финансиски услуги, понудата на финансиски средства за финансирање на инвестициите во земјоделството не ја задоволува сегашната побарувачка. Финансиските институции сè уште го сметаат земјоделството за високоризичен сектор. Од една страна, финансиските институции немаат соодветно искуство за правилна анализа на финансиските резултати на фармите, како и за проценка на ризикот за отплата на инвестицијата. Од друга страна, тие се соочуваат со високи административни трошоци за обработка на кредитните барања кои се однесуваат на мали износи.

"Words mean more than what is set on paper. It takes the human voice to infuse them with deeper meaning."

- Maya Angelou, author & poet

▲ МОЌ И ГЛАС

Моќта и гласот се однесуваат на можноста луѓето информирани да ги артикулираат своите грижи, потреби и праваи да земат учество во одлучувањето за работи од нивен интерес. Ваквиот фокус е особено значаен за родовата анализа и недискриминација.

Македонија има законска рамка против дискриминација и за заштита на човековите права, но, стварноста покажува сериозни пропусни во спроведувањето на законската рамка, особено во делот за еднаквост и недискриминација.

Кога станува збор за дискриминација, најранливи и најмаргинализирани жртви во општеството се жените, децата и младите луѓе, лицата со хомосексуалност, Ромите и ЛГБТИ луѓето.

Дискриминацијата на пазарот на труд сè уште е важно прашање за Ромите и младите рурални жени.

Нивоот на свесноста за родовата дискриминација е прилично ниско во руралните средини, со што се подгрева спроведувањето на друштите активности поврзани со родовата еднаквост, како што е еднаква застапеност во политиката, економијата и правична распределба во општеството и дома. Ретко кога жените во руралните средини ги прашуваат за јавни работи. Дури и кога учествуваат, жените не им веруваат на процедурите.

Македонија има законска рамка против дискриминација и за заштита на човековите права, но, стварноста покажува сериозни пропусни во спроведувањето на законската рамка, особено во делот за еднаквост и недискриминација. Треба да се нагласи дека во членот 9 од Уставот на Република Македонија се вели дека сите граѓани се еднакви во своите права и слободи независно од полот, расата, бојата на кожата, националното или социјалното потекло, политичките или верските уверувања, имотот и социјалниот статус. Овој член вели дека граѓаните се еднакви пред Уставот и законите. **Што се однесува до еднаквоста меѓу жените и мажите, Стратегијата за еднаквост и недискриминација 2016-2020 беше усвоена во јуни 2016 година, но малку е направено за промовирање на родовата еднаквост.** Законот за прекин на бременоста сè уште содржи рестриктивни процедурални прописи кои ги наведуваат жените да прибегнуваат кон илегални абортуси. **Покрај традиционалните социјални норми, дискриминацијата останува проблем за жените општо. И покрај соодветно-**

то законодавство против дискриминација, резултатите од истражувањето на Светка банка покажуваат дискриминација на жените на пазарот на труд во Македонија: 43% од испитаниците во истражувањето се согласиле дека мажите треба да имаат поголемо право на работа одошто жените во услови на недостиг на работни места. Доколку ја анализираме застапеноста на родовите во вработувањето во 2016 година во земјата, ќе се воочи висока стапка на невработеност кај жените, 39,2% (според Државниот завод за статистика). Имено, од 723.550 вработени во 2016 година, 439.717 или 60,8% се мажи, а 283.834 или 39,2% се жени. Од 225.049, 141.578 невработени или 62,9% се мажи, а 83.471 или 37,1% се жени. Доколку ја споредиме стапката на вработеност кај жените во 2005 година, истата изнесуваше 30,1%, додека пак во 2013 година се покачи на 40,4%, а пак во 2016 година се намали на 39,2%. Во 2015 година неактивното население броеше 730.290, од кои 258.987 или 35,5% беа мажи, а 471.304 или 64,5% беа жени. Една од главните причини за ваквата состојба се традиционалниот начин на живеење на македонскиот народ, и традиционалната улога на жените во семејствата во Македонија. Дури и меѓу вработените, жените поминуваат подолго време во семејството отколку мажите. Најголема разлика постои меѓу двојките чиешто најмало дете е на возраст од 0-6 години: во просек, во таквите околности жените во Македонија поминуваат пет часа дневно повеќе во домашни работи одошто мажите⁶¹. **Дискриминацијата на пазарот на труд сè уште е важно прашање за Ромите и младите рурални жени.** Над четвртината од сите Роми кои побарале работа во последните 12 месеци пријавиле дека доживеале дискриминација. Меѓу нив, поголема е веројатноста мажите да пријават дискриминација одошто жените – 28% од мажите пријавиле дека доживеале дискриминација, споредено со 18% жени⁶².

Младите жени од руралните средини на возраст од 20-24 години (59%) и 25-29 години (43%) се соочуваат со највисока стапка на невработеност. 64% од руралните жени се официјално неактивни. Според анкетата спроведена до страна на Центарот за истражување и креирање политики, најчестата причина за неактивноста на руралните жени е грижата за децата и домашните обврски (тоа го изјавиле 43% од неактивните жени во руралните средини). 47% од жените се невработени, па сепак работат на семејните фарми или се занимаваат со некои занаети, но нивната работа често пати е неплатена⁶³.

Нивото на свеста за родовата дискриминација е прилично ниско во руралните средини, со што се подрива спроведувањето на другите активности поврзани со родовата еднаквост, како што е еднаква застапеност во политиката, економијата и правична распределба во општеството и дома. Ретко кога жените во руралните средини ги прашуваат за јавни работи. Дури и кога учествуваат, жените не им веруваат на процедурите.

Во моментот постои само 1 жена која врши градоначалничка функција. Иако повеќето жени учествуваат во изборите како гласачи, само 3% од жените од руралните средини би се вклучиле во активен политички живот (политички актив-

ни) и 2% би учествувале во јавните дебати и општинските состаноци. 72% од жените во руралните средини не веруваат дека би имале некаква полза од учество на таквите состаноци. Според анкетата на Центарот за истражување и креирање политики, жените во руралните средини изјавиле: „Тие не организираат ништо. . . ги собираат селаните околу изборите и ги прашуваат, а за нас жените нема ништо, ние треба да седиме дома или да работиме на нива. Што и да речете, нема да ви го прифатат. Дури и да отидеме таму на состанокот, мажите зборуваат, ние само слушаме. Не се интересираат за наше мислење, а често и не ни даваат да зборуваме“⁶⁴.

Од гледна точка на човекови права, потребни се дополнителни заложби за да се зајакнат и правата на детето. Стигма и дискриминација кон децата Роми и децата со попреченост се сè уште широко распространети. Треба да се воспостави механизам за систематско собирање на податоци за состојбата со децата со попреченост, улични деца и деца Роми. Во 2015, Народниот правобранител доби 158 полпаки во однос на правата на децата, од кои за 74 беше утврдено дека претставуваат кршење на детските права. Мерките и ресурсите за спречување на насилството над децата се сè уште недоволни⁶⁵. **Што се однесува, пак, до правата на лицата кои се геј, бисексуалци, трансродови и интерсекс, во општеството, медиумите и на интернет се присутни предрасуди и стереотипи.** Сè уште се потребни значителни напори за борба против нетолеранцијата кон ЛГБТИ луѓето. Сè уште не е истражен нападот на Центарот за поддршка на ЛГБТИ лицата од 2012 година. Во декември 2015 година, апелациониот суд ја поништи првостепената пресуда и 7-месечната затворска казна за сторителот на еден насилен напад врз двајца ЛГБТИ активисти во 2012 година. Трансродовите лице може да пристапат само до ограничен број на здравствени услуги. Државните власти треба да вложат значителни напори за да ја подигнат свеста за и почитувањето на разноликоста во општеството⁶⁶.

На крајот на Декадата на Ромите 2005-2015 беа направени некои позитивни чекори, но сè уште е потребно многу работа за да се подобри социјалната вклученост на Ромите. Во Скопје, најмалку десет ромски семејства беа истерани од своите живеалишта, без претходна најава или одржливо решение, што е кршење на меѓународните начела и националните обврски. Спроведувањето на официјалните политики страда од немањето политичка поддршка, финансии и административни капацитети⁶⁷. Сè на сè, сегрегацијата, стереотипизирањето и другите облици на дискриминација и понатаму преовладуваат.

⁶¹ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooptenie.aspx?rbtxt=98>

⁶² Неоднаквости на пазарот на труд во ПЈР Македонија: нови докази за родот и етничката припадност, јуни 2015, Социјална заштита и глобални трудови практики, Светска банка

⁶³ Центар за истражување и креирање политики, „Перспективите на жените во руралните средини“, 2012

⁶⁴ Центар за истражување и креирање политики, „Перспективите на жените во руралните средини“, 2012

⁶⁵ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

⁶⁶ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

⁶⁷ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

ЧОВЕКОВА БЕЗБЕДНОСТ

Човековата безбедност подразбира гранично толкување на поимот безбедност, во кој спаѓа не само прашањето на физичката безбедност туку и социо-економската безбедност. Предизвиците со безбедноста најчесто различно се доживуваат од различни групи, како и од жените и мажите, па затоа е од клучна важност во предвид да се земат различните перспективи.

Политичката криза што ја парализира Македонија изминатите две години полека преминува во етнички спор и економска криза. Економските кризи придонесуваат луѓето да бидат посиромашни, а најранливи се невработените, сиромашните луѓе, луѓе кои живеат од социјална помош, како и мали семејни претпријатија со мали семејни фарми кои се соочуваат со големи проблеми со пласирање на производите и постигнување на ниски цени. Ранливоста е отежната и од слабиот систем на социјално осигурување и од економската несигурност.

Во однос на чувството на безбедност и заштитата од криминал, како голем проблем во Република Македонија во изминатите години се јавува зголемениот број на кражби, што предизвикува граѓаните да не се чувствуваат безбедно. 653 од познатите сторијетели се возрасни лица, 17 се деца на возраст од 14-18 години и 10 се деца на возраст од 14 години. 90% од овие деца доаѓаат од сиромашните семејства, и повеќето од нив се мажи.

Семејното насилство сè уште претставува проблем. Треба да се реши проблемот со ограничениот капацитет на правосудниот засолништв за жртвите на семејно насилство. Што се однесува до односот помеѓу жртвите и сторителот, студијата на Министерството за внатрешни работи покажува дека најчестите жртви на семејното насилство се сојузниците и децата.

Земјоделското производство е неделиво врзано со климата, што земјоделството го прави да биде еден од економските сектори кој е најмногу чувствителен на климатските промени. Во земјите како што е Република Македонија, ризиците од климатските промени за земјоделскиот сектор претставуваат неосреден и значаен проблем бидејќи поголемиот дел од руралното население зависи директно или индиректно од земјоделството за осигурување на својата живеачка. Сиромашното рурално население е несразмерно

повеќе засегнато поради нивната поголема зависност од земјоделството, релативно послабата моќ да се приспособуваат, и високиот удел на приходот што го трошат на храна.

Меѓуетничките односи и понатаму се крвкви. Лидерите на четирите најголеми политички партии, со договорот од 2 јуни, се обврзаа целосно да го спроведат Охридскиот рамковен договор, кој му стави крај на конфликтот од 2001 и со кој се даде рамката за зачувување на мултиетничкиот карактер на општеството. Начелно, овој процес остана високо политизиран. Политичките лидери и лидерите на заедниците успешно се справија со потенцијалните меѓуетнички инциденти во 2015 година. Сериозните настани од Гошинце и Куманово беа причина за загриженост и покрената прашања кои сè уште чекаат темелна и транспарентна истрага⁶⁸. Политички оптовареното насилство меѓу етничките Македонци и Албанци и понатаму периодично еруптира. Сепак, после насилството во Куманово во мај 2015 година – кое некои опозициски претставници го припишаа на владина завера да ги разгори меѓуетничките односи со цел да се одвлече вниманието на јавноста од скандалот со прислушување – илјадници етнички Албанци и етнички Македонци заедно протестираа против Владата⁶⁹.

Политичката криза што ја парализира Македонија веќе две години полека преминува во етнички спор и економска криза. Кризата еруптираше во 2015 година кога опозициските социјал-демократи (СДСМ) и владејачката партија ВМРО-ДПМНЕ разменија обвинувања за корупција и прислушување. Со ова започна огорчен конфликт помеѓу двете претежно македонски партии, без каква и да е етничка конотација, а под будното око на помалите, албански партии, и самите прилично поделени. Економијата е најпогодена од политичката криза, која полека преминува во етнички конфликт. Економската експанзија се забрза во 2015 година, но во 2016 година забави, во контекст на политичката криза⁷⁰. Економските кризи придонесуваат луѓето да бидат посиромашни, а најранливи се невработените, сиромашните луѓе, луѓе кои живеат од социјална помош, како и мали семејни претпријатија со мали семејни фарми кои се соочуваат со големи проблеми со пласирање на производите и постигнување на ниски цени. Ранливоста е отежната и од слабиот систем на социјално осигурување и од економската несигурност.

Во однос на чувството на безбедност и заштита од криминал, како голем проблем во Република Македонија во изминатите години се јавува зголемениот број на кражби, што предизвикува граѓаните да не се чувствуваат безбедно. Официјалната полициска статистика покажува дека во 2016 година се регистрирани 2.641 обични кражби, што е речиси идентично со 2015 година, кога биле забележани 2.610 разбојништва. За 2016 година, статистиката вели: 1.029 џебни кражби (1.000 во 2015 година), 60 дрски кражби (61 во 2015 година), 152 разбојништва (165 во 2015 година) и 21 разбојничка кражба (13 во 2015 година). Откриени се 250 извршители на обични кражби, три сторители на џебни кражби, двајца сторители на дрски кражби, пет

⁶⁸ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година.

⁶⁹ <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/macedonia>

⁷⁰ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

сторители на разбојништво и три сторители на разбојнички кражби. Што се однесува до возраста, **653 од познатите сторители се возрасни лица, 17 се децата на возраст од 14-18 години и 10 се деца на возраст до 14 години. 90% од овие деца доаѓаат од сиромашните семејства, и повеќето од нив се мажи**⁷¹. Според Државниот завод за статистика на Република Македонија, бројот на случаи на насилна смрт се зголеми за 4,1% во споредба со претходната година и изнесува 513 случаи. На насилна смрт отпаѓаат 2,5% од вкупната смртност во земјата. Структурата на случаите на насилна смрт, според полот, како и за претходната година така и за 2015 година покажува поголем удел (72,1%) на машки лица. Од вкупниот број на случаи на насилна смрт, најголем е бројот на несреќите, со 70,4%, после што следат самоубиствата со 22,2% и убиствата со 7,4%. Во категоријата убиства, доминантната причина за смрт е „предизвикување телесна повреда со истрел од друго или ненаведено оружје“, со удел од 3,7% од вкупниот број случаи на насилна смрт. **Семејното насилство сè уште претставува проблем.** Законот за спречување, заштита и борба против семејното насилство содржи сериозни недостатоци. Не постои дефиниција за други облици на родово засновано насилство, ниту пак прецизни податоци за пријавени случаи. Постои потреба да се зголеми бројот на засолништа за жртвите. Во некои региони и не постојат засолништа. **Треба да се реши проблемот со ограничениот капацитет на постојните засолништа за жртвите на семејно насилство.** Напорите на Министерството за труд и социјална политика за поинклузивен приод се позитивни, но, недоволни. **Нема доволна свест во јавноста за родовата еднаквост, а сè уште преовладува родово стереотипизирање**⁷². Што се однесува до односот помеѓу жртвата и сторителот, статистиката на Министерството за внатрешни работи покажува дека најчестата жртва на семејното насилство се сопругите и децата. Во случаите на сексуални насилства, сопругата е единствената жртва, додека пак во случаите на психолошко насилство, покрај сопругата, како жртви се јавуваат и мајки, поранешни сопруги, синови, а во многу помал број случаи жртвите се сопругите или татковците. Од друга страна, во случаите на физичко насилство, иако како главна жртва преовладува сопругата, постои тенденција на покачување на татковците како жртви. Во најсуровите облици на семејно насилство, кривично дело убиство, покрај сопругата, следната доминантна жртва се децата. **Економски зависност на жените од мажи се истовремено и последицата и факторот со кој се објаснува поголемиот ризик од насилство.** Повеќето жени кои доживеале насилство се или невработени или неактивни, додека пак вработените жени кои претрпеле насилство учествуваат со 20% од вкупниот број жени кои претрпеле насилство.⁷⁴ **На полето на климатските промени, усогласувањето е во рана фаза.** Земјата сè уште треба да развие сеопфатна политика и стратегија за климатско дејство. Покрај ублажувањето, потребно е да се вложат напори во приспособувањето кон климатските промени. Земјата го потпиша Парискиот климатски договор во април 2016 година, но сè уште се чека на неговото ратификување и спроведување. Земјата располага со технички капацитети за изработка на

квалитетни извештаи за стакленички гасови, но недостасува одржлив приод кон обврската за известување. Оваа област треба да се уреди во согласност со прописите на ЕУ за следење, известување и проверка. Што се однесува, пак, до трговијата со емисиони квоти, беше изработен патоказ за воведување на следењето, известувањето и проверката (МРВ). Изработен е и софтвер за следење на емисиите на супстанции загадувачи во атмосферата кои потекнуваат од индустријата. Акцискиот план за намалување на емисиите на CO₂ од авијацијата беше доставен до Меѓународната организација за цивилна авијација. Треба да се направат дополнителни напори на полето на емисиони стандарди, подигање на свеста и контрола на загадувањето од транспортот, со фокус врз целосно транспонирање на законодавството на ЕУ за квалитетот на горивото⁷⁵. Од анализите на Светска банка за климатските промени и за сиромаштијата, влијанието на сиромаштијата е големо затоа што сиромашните луѓе почесто се изложени на опасности, кога ќе бидат погодени губат поголем дел од својата имотност, и добиваат помалку поддршка од своите семејства и пријатели, финансиски системи, и влади. Всушност, несреќите може да ги втурнат луѓето во сиромаштија, така што управувањето со ризикот од несреќи може да се смета за политика за намалување на сиромаштијата. А бидејќи политиките за намалување на сиромаштијата ги прават луѓето помалку ранливи, истите може да се сметаат и за составен дел од алатникот за управување со ризикот од несреќи⁷⁶. **Земјоделското производство е неделиво врзано со климата, што земјоделството го прави да биде еден од економските сектори кој е најмногу чувствителен на климатските промени.** Во земјите како што е Република Македонија, ризиците од климатските промени за земјоделскиот сектор претставуваат непосреден и значаен проблем бидејќи поголемиот дел од руралното население зависи директно или индиректно од земјоделството за остварување на својата живеачка. Сиромашното рурално население е несразмерно повеќе засегнато поради нивната поголема зависност од земјоделството, релативно послабата моќ да се приспособуваат, и високиот удел на приходот што го трошат на храна. Со тоа, влијанието на климата може да го загрози напредокот што беше остварен во намалувањето на сиромаштијата, и може штетно да влијае врз сигурноста на храната и економскиот пораст во ранливите рурални средини⁷⁷. За влијанието на климата целосно објаснување има во поглавјето „Еколошки контекст“.

⁷¹ <http://www.utrinski.mk/default.asp?ItemID=92A8D47AA47DE14B8D25208B15EAC615>

⁷² <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooptenie.aspx?rbrtxt=12>

⁷³ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

⁷⁴ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Министерство за труд и социјална политика

⁷⁵ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ПЕРСОНАЛОТ НА КОМИСИЈАТА НА ЕУ Извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија за 2016 година

⁷⁶ Несквршливи, Светска банка, 2015

⁷⁷ Намалување на ранливоста на земјоделските системи во Поранешна Југословенска Република Македонија кон климатските промени, студија на Светска банка, 2013

3. АНАЛИТИЧКИ ЗАКЛУЧОЦИ

Во овој дел се прикажани заклучоците преземени од разгледаната литература за повеќедимензионалната сиромаштија во Македонија. Со нив се потенцираат клучните проблеми, ранливите групи и главните структурни и причински фактори. Во последниот дел е даден преглед на наодите за димензиите на сиромаштијата и за аспектот на развојниот контекст.

3.1 Ранливи групи

Сеопфатната повеќедимензионална анализа на димензиите на сиромаштијата во Република Македонија ги потенцираше неколкуте групи кои страдаат од повеќекратна сиромаштија. Еден можен начин за нивна класификација е да се категоризираат во следниве три групи:

Традиционално сиромашни луѓе. Во оваа категорија спаѓаат: рурални и земјоделски домаќинства, што се групите со најголем ризик да паднат под линијата на сиромаштија. Основните карактеристики на оваа група се: ниско ниво на образование на членовите на домаќинството, релативно малиот економски потенцијал бидејќи главниот извор на приходи се земјоделските активности.

Новоосиромашени домаќинства. Домаќинствата во оваа група се соочуваат со намалување на животниот стандард и квалитетот на живеење. Тука спаѓаат: домаќинства без вработени лица, домаќинства со вработени лица, домаќинства со членови кои своите приходи не ги примаат на време, и домаќинства со поголем број членови кои немаат доволно приходи за да си ги задоволат сопствените потреби.

Хронично сиромашни домаќинства. Најранливиот дел од населението, стари лица, лица со попреченост и земјоделски домаќинства без постојан приход, кои може да се дефинираат како хронично сиромашни домаќинства и членови на малцински групи, со најголем акцент врз ромското население.

Според возраста и родот, најранливи лица во погоре споменатите категории се младите од урбаните и руралните средини, жените од руралните средини и жените и децата од ромската заедница, како и децата со попреченост и инвалиди.

3.2 Главни ограничувања

▲ РЕСУРСИ

Степенот на апсолутната сиромаштија во однос на процентот на населението што живее со дневен приход под 1,9 УСД е доста низок, при што 1,38% од луѓето спаѓаат во оваа категорија на граѓани.

Според изворот на семејниот приход, сиромаштијата е највисока кај домаќинствата кои живеат од социјална помош (90,6%), после што следат домаќинствата кои приходуваат од земјоделството (57,4%) и оние што остваруваат приходи од привремена работа (57,3%).

Стапката на писменост во Македонија е многу висока (97-98%), но, постои проблем со функционалната писменост и

несовпаѓањето на создадените работни профили со побарувачката на пазарот на труд.

Распределбата на приходот и ресурсите е прилично нееднаква, и најмногу ги погаѓа децата под 14-годишна возраст, руралните жени и невработените мажи.

Младите лица во земјата (15-29 години) се меѓу најмногу ранливите и најлесно ранливи од социјална исклученост. Неформалната работа најмногу ги погаѓа младите работници и долгорочно невработените.

Неповолната положба на ситните фармери како група на луѓе кои живеат во руралните средини во однос на неможноста ефикасно да ги користат факторите на производство – ниска продуктивност на факторите (вклучително и работната сила), најниски плати и пензии во земјата, недостиг од социјален капитал и немањето доверба – слаб интерес за организирани активности на ситните фармери преку задруги.

▲ МОЖНОСТИ И ИЗБОРИ

Руралните жени се лишени од сопственост на имот – во најголем број случаи, руралните жени не се свесни за своите права и не гледаат ништо дискриминаторно во традиционалната дискриминација.

Невработеноста, а особено долготрајната невработеност – се најголемиот причинител за зголемената сиромаштија. Во најголем број случаи граѓаните од ромската етничка заедница се невработени, немаат соодветно здравствено осигурување, живеат во несоодветни животни услови, во сегрегирани населби, и се социјално исклучени.

На децата и младите Роми им се пружа прилика преку обезбедување на различни помошни образовни програми и стипендии, но, со мал ефект на промена.

Социјалните трансфери успеваат да извлечат од сиромаштија само мал процент од населението и во најголем број случаи не ги задоволуваат потребите на корисниците, па сиромашните семејства се често оставени на милоста на заедницата.

Основното и средното образование во земјата е бесплатно и задолжително, но, сиромашните лица спаѓаат во онаа категорија на население кое го напушта понатамошното средно и високо образование. Покрај тоа, најголемиот дел од неписменото население живее во руралните средини, кои се воедно и најпогодените и имаат највисок степен на сиромаштија.

Пристапот до здравствените услуги е подобар во градовите одошто во селата.

▲ МОК И ГЛАС

Македонија има законска рамка против дискриминација и за заштита на човековите права, но, стварноста покажува сериозни пропусти во спроведувањето на законската рамка, особено во делот за еднаквост и недискриминација.

Кога станува збор за дискриминација, најранливи и најмаргинализирани групи во општеството се жените, децата и младите луѓе, лицата со попреченост, Ромите и ЛГБТИ луѓето.

Дискриминацијата на пазарот на труд сè уште е важно прашање за Ромите и младите рурални жени.

Нивото на свеста за родовата дискриминација е прилично ниско во руралните средини, со што се подрива спроведувањето на другите активности поврзани со родовата еднаквост, како што е еднаква застапеност во политиката, економијата и правична распределба во општеството и дома. Ретко кога жените во руралните средини ги прашуваат за јавни работи. Дури и кога учествуваат, жените не им веруваат на процедурите.

ЧОВЕКОВА БЕЗБЕДНОСТ

Политичката криза што ја парализира Македонија изминатите две години полека преминува во етнички спор и економска криза. Економските кризи придонесуваат луѓето да бидат посиромашни, а најранливи се невработените, сиромашните луѓе, луѓе кои живеат од социјална помош, како и мали семејни претпријатија со мали семејни фарми кои се соочуваат со големи проблеми со пласирање на производите и постигнување на ниски цени. Ранливоста е отежната и од слабиот систем на социјално осигурување и од економската несигурност.

Во однос на чувството на безбедност и заштитата од криминал, како голем проблем во Република Македонија во изминатите години се јавува зголемениот број на кражби, што предизвикува граѓаните да не се чувствуваат безбедно. 653 од познатите сторители се возрасни лица, 17 се деца на возраст од 14-18 години и 10 се деца на возраст до 14 години. 90% од овие деца доаѓаат од сиромашните семејства, и повеќето од нив се мажи.

Семејното насилство сè уште претставува проблем. Треба да се реши проблемот со ограничениот капацитет на постојните засолништа за жртвите на семејно насилство. Што се однесува до односот помеѓу жртвата и сторителот, статистиката на Министерството за внатрешни работи покажува дека најчестите жртви на семејното насилство се сопругите и децата.

Земјоделското производство е неделиво врзано со климата, што земјоделството го прави да биде еден од економските сектори кој е најмногу чувствителен на климатските промени. Во земјите како што е Република Македонија, ризиците од климатските промени за земјоделскиот сектор претставуваат непосреден и значаен проблем бидејќи поголемиот дел од руралното население зависи директно или индиректно од земјоделството за остварување на својата живеачка. Сиромашното рурално население е несразмерно повеќе засегнато поради нивната поголема зависност од земјоделството, релативно послабата моќ да се приспособуваат, и високиот удел на приходот што го трошат на храна.

3.2 Аспекти за развоен контекст

Според Извештајот на ЕУ за Република Македонија за 2016 година, демократијата и владеењето на правото се под постојана закана, особено поради заробеност на државата, што влијае врз функционирањето на демократските институции и врз клучните сфери на општеството. Земјата страда од политичка култура на поделеност и од недостиг на капацитети за компромис.

Постои силно влијание на политиката врз правните институции и врз јавната администрација. Потребно е цврста политичка посветеност за да се гарантира независност на јавната администрација и почитување на начелата на транспарентност, заслуги и правична застапеност.

Корупцијата и понатаму преовладува во многу области, и сè уште е сериозен проблем за Република Македонија.

Слободата на изразувањето и состојбата со медиумите и понатаму се сериозен предизвик во сегашната политичка клима.

Сè уште се провлекуваат патријархалните структури и традиционалните општествени норми, што се огледа во ниската стапка на вработеност на жените, малиот удел на жени сопственици на имот, особено во руралните средини, како и отсуство на жените во одлучувањето.

Најтрадиционалните општествени норми се видливи токму во руралните средини, и руралните жени, коишто водат мачен живот, имаат ограничена понуда на јавни услуги и живеат во сиромашни услови, најверојатно ќе ги напуштат селата, освен ако не се понудат нови економски прилики и можности за вработување.

Според проценките на Државниот завод за статистика, стапката на пораст на бруто домашниот производ (БДП) во четвртиот квартал од 2016 година изнесуваше 2,4%. После падот на реалното производство во 2012 година, економијата забележа стабилна стапка на пораст, со просек од 3,4% помеѓу 2013 и 2015 година. Од 2012 година, потрошувачката на домаќинствата стана сè позначаен чинител на растот, додека пак инвестициите и трговскиот биланс се покажаа нестабилни. Градежниот сектор беше најбрзо растечката индустрија во овој период. Во 2015 година, реалниот БДП се покачи за 3,7%, поттикнат од домашната потрошувачка и нето извозот. Стапката на активност стагнираше во изминатите години, со околу 70% од работоспособното население (20-64 години). Стапката на вработување се покачи незначително – само 52% од работоспособното население беше вработено во 2015 година. Со оглед на ниската стапка на учество на жените, родовиот јаз е сè уште значаен, при што жените бележат помало вработување (42%) одошто мажите (62%).

Следниве се најважните области за економскиот развој и социјалниот контекст, особено во однос на родот:

- Да се обезбедат информации и законски и политички рамки за поддршка на родовата еднаквост и оснажување на жените.
- Да се овозможи пристап до инфраструктурата и до јавните услуги, особено за руралните жени.
- Да се подобри пристапот до општите и специјалните здравствени услуги за жените.

- Да се подобри пристапот до образованието и детските установи со цел овозможување на (не само економско) зајакнување на руралните жени.
- Да се олесни економското оснажување на жените.
- Да се вклучат руралните жени во одржливото земјоделство и рурален развој.
- Да се поддржи политичко учество на жените, во смисла на активно ангажирање во локалните развојни политики и процеси на одлучување.

ЕУ има заеднички правила за контрола на границите, визи, надворешна миграција и азил. Шенгенската соработка подразбира кревање на граничната контрола внатре во ЕУ. Исто така, постои и соработка во борбата против организираниот криминал и тероризам, како и на полето на правосудството, полицијата и царина.

Македонија е умерено подготвена да го спроведе правото на ЕУ. Има остварено одреден напредок со измените на постојните закони (Законот за странци, Кривичниот законик и Законот за гранична контрола) и со донесувањето на стратешките документи во неколку области (полиција, тероризам). Преземени се мерки за справување со хуманитарните последици на регионалната миграциска криза на краток рок. Со намалувањето на мешаните миграциски текови долж рутата на Западен Балкан, хуманитарната ситуација се стабилизира, а се зголеми притисокот врз јужната и северната граница, пред сè поради зголемените активности на криумчарење. Во следната година, земјата треба особено да се фокусира:

- како највисок приоритет, да обезбеди ефективна контрола на границите и да ги засили акциите против луѓето кои се бават со криумчарење и трговија на луѓе;
- да се продолжи со градење на капацитетите за управување со мешаните миграциски текови и да се подобри системот за азил;
- да се обезбеди соодветно сместување и посебно уважување на ранливите категории (малолетни лица без придружба, жени со деца).

4. БИБЛИОГРАФИЈА

- 1 EU COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT The former Yugoslav Republic of Macedonia, Report 2016
- 2 http://www.transparency.mk/index.php?option=com_content&task=view&id=1225&Itemid=57
- 3 <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/macedonia>
- 4 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=31>
- 5 http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/revidirana_str_siromastija.pdf
- 6 <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc100>
- 7 <http://www.mzsv.gov.mk/?q=node/963>
- 8 Интервју со Марсело Дуњак, Заменик Регионален Директор за Евро-Азија регион, We Effect, направено во 2016 за потребите на регионалниот земјоделски магазин “Тока лме” наменето за Албанија, Македонија и Косово, Наслов- Не постои економски модел кој ја промовира демократијата, во теорија и пракса како кооперативите.
- 9 Практичен водич и мерки за превенција и справување со последиците од поплави на почвите, ФФРМ, Факултет за земјоделски науки и храни, 2016
- 10 Unbreakable, World Bank 2015
- 11 http://ruralnet.mk/wpcontent/uploads/2014/11/Studija_za_adaptacija_kon_klimatskite_promeni_vo_zemjodelskiot_sektor.pdf
- 12 Conclusion from the first national conference for climate change organize by FFRM, NRD and Swedish embassy in Republic of Macedonia.
- 13 A conflict analysis in Macedonia, SIDA, division of SEE, 2003
- 14 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=40>
- 15 <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?end=2008&locations=MK&start=1998&view=chart>.
- 16 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=115>
- 17 <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2008&locations=MK&start=1998&view=chart>
- 18 Laeken poverty indicators in 2015, 3.12.2016, No: 4.1.16.101
- 19 <http://www.stat.gov.mk/pdf/2016/4.1.16.101.pdf>
- 20 State statistical office – Statistical rewueve 2.4.16.15/863
- 21 <http://www.mpps.org.mk/images/stories/publikacii/SocZastitaVoRMSistemPoMerkaZaSeko.pdf>
- 22 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=40>
- 23 Center for Research and Policy Making, “Perspectives of Women in Rural Areas”, 2012 - „Перспективи на жените од руралните средини“, 2012.
- 24 http://unctad.org/en/docs/ditctncd20108_en.pdf
- 25 Global Bilateral Migration Database of World Bank Group and Ozden et al. (2012)
- 26 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=19>.
- 27 https://www.btiproject.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Macedonia.pdf
- 28 <http://pubdocs.worldbank.org/en/310431491458109659/WBRER-11-v6.pdf>-Western Balkans Regular Economic Report No. 11

- 29 COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, The former Yugoslav Republic of Macedonia 2016 Report. Brussels, 9.11.2016 SWD (2016) 362 final
- 30 Labor Force Survey, 2016
- 31 Census of population, 2002
- 32 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=110>
- 33 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=98>
- 34 <http://crpm.org.mk/wp-content/uploads/AboutUS/UnWomenPNZVRSMK.pdf>
- 35 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=7>
- 36 Center for Research and Policy making, Perspectives of Rural Women, 2012).
- 37 <http://www.mpps.org.mk/images/stories/publikacii/SocZastitaVoRM-SistemPoMerkaZaSeko.pdf>
- 38 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?id=115&rbr=1877>
- 39 UNDP, Report disadvantaged - a Roma, 2006)
- 40 <http://www.mpps.org.mk/images/stories/publikacii/SocZastitaVoRM-SistemPoMerkaZaSeko.pdf>
- 41 Маја Георгиевска – Митев „Материјална депривација, сиромаштија и социјална исклученост во РМ“, 2012, Скопје.
- 42 Report on the health of the population in Macedonia in 2013, Institute of Public Health of the Republic of Macedonia
- 43 Center for Research and Policy making, Perspectives of Rural Women, 2012
- 44 Labor Force Survey, 2016; NSZRR 2014-2020
- 45 Jakimovski, 2004: Social structure of the village
- 46 <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/Gender2016.pdf>
- 47 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=98>.
- 48 Labor Market Inequalities in FYR Macedonia: New Evidence on Gender and Ethnicity, June 2015, Social Protection and Labor Global Practice, World Bank
- 49 Центар за истражување и креирање на политики – „Перспективи на жените од руралните средини, 2012- Скопје
- 50 <http://www.utrinski.mk/default.asp?ItemID=92A8D47AA47DE14B8D25208B15EAC615>
- 51 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=12>
- 52 <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=12>
- 53 National Strategy for Prevention and Protection against domestic violence 2012-2015, Ministry of Labor and social policy
- 54 Reducing the Vulnerability of the Former Yugoslav Republic of Macedonia's Agricultural Systems to Climate Change, World bank study, 2013
- 55 http://ruralnet.mk/wpcontent/uploads/2014/11/Studija_za_adaptacija_kon_klimatskite_promeni_vo_zemjodelskiot_sektor.pdf

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

364.662:316.334.55(497.7)(047)

ТУНА, Емељ

Повеќедимензионална анализа за сиромаштијата на РМ / [автори Емељ Туна, Билјана Петровска ; фотографија Благојче Најдовски ; превод од англиски на македонски јазик Радомир Трајковиќ]. - Скопје : Федерација на фармерите во Република Македонија, 2017. - 49 стр. : илустр. ; 30 см

Публикацијата е во рамки на проектот: "Институционална поддршка на ФФРМ". - Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 46-48

ISBN 978-9989-2614-7-3

1. Петровска, Билјана [автор]

а) Сиромаштија - Рурални средини - Македонија - Извештаи
COBISS.MK-ID 103688970

ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИТЕ
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Федерација на фармерите на РМ
ул „Гиго Михајловски“, бр 4-1/1,
1000 Скопје, Р. Македонија
Тел/Факс: 389 076 377 402
ffrm@ffrm.org.mk
www.ffrm.org.mk

Македонска Платформа
Против Сиромаштија (МППС)
ул. Призренска бр. 50/2,
1000 Скопје, Р. Македонија
info@mpps.org.mk
www.mpps.org.mk
<http://www.fb.com/mppsmk>

Факултет за земјоделски
науки и храна – Скопје
при УКИМ во Скопје
Бул. Александар Македонски бб.
1000 Скопје, Р. Македонија.
П.фах. 297 Тел: +389 2 3255 100
Факс: +389 2 3134310
www.fzhn.ukim.edu.mk

Публикацијата е целосно финансирана од Шведската Интернационална Агенција за соработка (Сид) и We Effect. Сид и We Effect нужно не се согласуваат со презентираното мислење во Брошурата. Издавачот и авторите се одговорни за содржината.